

EU a její východní sousedé

Rozhovor s Janem Zahradilem [2]

R. Chytilék, H. Vykoupilová: Na prahu Unie – Bulharsko a Rumunsko [4]

Věra Stýskalíková: Západní Balkán a perspektivy jeho vstupu do EU [11]

R. Šmíd, P. Kuchyňková: Politika EU v postsovětském prostoru [18]

Petr Sokol: EPP-ED a její partneři na východ od EU [25]

Vážení čtenáři,

dostává se Vám do rukou již pátá příloha Revue Politika věnovaná politice nejsilnější poslanecké frakce v Evropském parlamentu. Tématem, k němuž přinášíme opět kvalitní texty českých politiků a expertů na mezinárodní vztahy, je tentokrát vysoce aktuální otázka vztahu Evropské unie s novými sousedy na východě a jihovýchodě Evropy.

Historické rozšíření Evropské unie v květnu 2004 zvětšilo EU na 25 členských států a posunulo její hranice o stovky kilometrů na východ a jihovýchod Evropy. V důsledku toho získala Unie nejen nové členy, ale také nové sousedy. Právě vztahy těchto nových sousedů s EU a perspektivy jejich dalšího vývoje jsou tématem příspěvků v této příloze.

Prvním příspěvkem je rozhovor s předsedou poslaneckého klubu ODS v Evropském parlamentu Janem Zahradilem o „východní politice EU“. Petra Kuchyňková se Jana Zahradila zeptala na všechny aktuální otázky „východní politiky EU“ počínaje Běloruskem, přes Ukrajinu až po Turecko. Kromě toho se rozhovor vedl i o tom, jak rozšiřování Unie mění její samotnou podstatu a jak se v tomto procesu prosazují různé národní zájmy.

Druhý příspěvek sepsali Roman Chytilík a Hana Vykoupilová na téma nadcházejícího rozšíření EU o Bulharsko a Rumunsko. Málo si to uvědomujeme, ale tyto dva státy mají vstoupit do Unie již za dva roky. Autoři se podrobně věnují politickým poměrům v obou těchto státech a pro-

blémům, které mohou nastat právě v souvislosti s jejich vstupem do Evropské unie.

Třetím textem do přílohy přispěla Věra Stýskalíková. Tématem jejího příspěvku jsou státy „západního Balkánu“ a perspektivy jejich vstupu do Evropské unie. Předmětem autorčina zájmu je tedy post-jugoslávský prostor bez Slovinska, tj. Chorvatsko, Srbsko, Bosna a Hercegovina, Kosovo, Makedonie a navíc ještě Albánie. Tento komplikovaný region zasažený navíc nedávno rozsáhlým válečným konfliktem je dnes asi nekomplikovanějším politickým problémem v Evropě. Jeho perspektivy jsou bezesporu zajímavé i pro Čechy.

Čtvrtý text pochází z pera Radka Šmída a Petry Kuchyňkové a věnuje se vztahům EU se státy postsovětského prostoru, především vztahům s Běloruskem, Ukrajinou a Moldavskem. Značná pozornost je ale věnována i otázce vztahů EU s Ruskou federací.

Konečně posledním textem přispěl do přílohy Petr Sokol. Jeho příspěvek je v českém prostředí pravděpodobně první souhrnnou informací o politických partnerech EPP-ED ve všech státech, o nichž pojednává tato příloha Revue Politika. Získat přehled o těchto politických stranách je pro další vývoj EU velmi užitečné, protože toto téma je zatím v pozadí mediálního zájmu stejně jako většina států, v nichž tyto formace působí.

Opět Vám tedy přinášíme kvalitní čtení o evropské politice a věříme, že v příloze najdete cenné informace a poučení.

Hynek Fajmon
poslanec Evropského parlamentu
za ODS/EPP-ED

Naším zájmem je flexibilní Evropa, nikoli pevnost

Rozhovor s poslancem Evropského parlamentu a stínovým ministrem zahraničí Janem Zahradilem

Pane poslanče, existuje v rámci vznikající společné zahraniční politiky Unie něco jako „východní politika“ EU? Na jakých konkrétních principech spočívá a o co usiluje?

Je třeba si uvědomit, že podobně jako u jiných společných politik EU je i tzv. společná zahraniční politika pouze vektorovým součtem jednotlivých mocenských a vlivových ambicí členských států EU na poli mezinárodních vztahů. Stejně jako u institucionálního uspořádání Unie mají hlavně velké státy (Německo, Francie) zájem na tom, aby se do této politiky promítaly především jejich národní zájmy. To platí i pro zmíněnou „východní politiku“.

Jsem přesvědčen, že tyto státy mají zájem na limitovaném východním rozšíření EU v blíže neurčeném budoucnu tak, aby byla naplněna jejich představa o jakémsi geograficky ohraničeném novodobém evropském impériu s jejich vedoucí rolí. To předpokládá cílený import francouzsko-německých federalistických a komunitaristických představ do potenciálních budoucích členských zemí, podporu těch politických elit v těchto zemích, které budou vůči takovým představám konformní (a tedy poslušné), a jakousi politickou „kolonizaci“ těchto zemí. K něčemu podobnému došlo v zemích střední Evropy, zejména ve Slovinsku, Maďarsku a na Slovensku (Česko a Polsko jsou o poznání méně poslušné).

I my bychom však měli umět najít ve vztahu k východní Evropě vlastní definici našich zájmů. Stručně řečeno: náš zájem je rozšířit EU o libovolné množství dalších členů, kteří splní základní podmínky nezbytné pro vstup do EU. Takové rozšíření je nejlepší inhibicí federalistického a komunitaristického prohlubování integračního procesu. Podporí totiž naopak flexibilitu (tedy zpružnění) evropské architektury. Perspektivně povede k vícerychlostní EU složené z více „kondenzačních“ integračních jader a tedy k vyvažování současné mocenské hegemonie tzv.

tvrdého jádra EU. Takové uspořádání bezesporu je v našem zájmu.

Jakou podobu by vlastně navazování bližších vztahů Unie s východními sousedy mělo mít? Má jít o přímé politické angažmá (jak se o to EU částečně pokusila v případě ukrajinských voleb), nebo spíše o programy čistě ekonomické a o finanční asistenci?

Možné jsou všechny metody. Tam, kde jde o zavádění či posilování elementárních demokratických mechanismů s perspektivou plného členství v EU, je na místě samozřejmě silnější angažmá. To se týká Ukrajiny, Běloruska a některých zemí bývalé Jugoslávie. O Turecku záměrně nehovořím, protože to je záležitost v již pokročilejším stadiu. Tam, kde plné členství zřejmě nepřichází v úvahu (například země Maghrebu či Mashreku), je na místě rozvíjet politiku sousedství, rozvojové pomoci, ekonomické a politické stabilizace, asociovaného partnerství, zón volného obchodu atd. Jak se to ostatně již děje.

Existují názory, že konkrétní vidina budoucího členství v západních integračních strukturách napomáhá demokratizaci v zemích, které prodělávají proces transformace (viz zkušenost demokratizující se střední Evropy se vstupem do NATO a EU). Může to platit i u států, které ještě nejsou členy EU a mají jiné transformační problémy?

Na tom je jistě mnoho pravdy. Zároveň je ale třeba dávat si pozor, aby takováto „katalyzovaná“ demokratizace nebyla pouhou politickou „kolonizací“, o které jsem již hovořil.

Poměrně ožehavou otázkou v souvislosti s dalším rozšiřováním EU je vstup Turecka. Některé členské státy se netajily

tím, že by daly před zahájením vstupních rozhovorů přednost vzniku jakéhosi volnějšího, asociovaného partnerství. Podporuje Vaše skupina v EPP-ED více možnost plného začleňování sousedících států do Unie, nebo spíše různé modely přidružení?

Turecko je specifický případ a je to země, která se v budoucnu může stát plnoprávným členem EU. Dokonce bych si troufl tvrdit, že je to v našem zájmu. Není náhodou, že největšími odpůrci členství Turecka jsou největší propagátoři evropského federalismu, nadšení budovatelé nové euroříše. Tito lidé ztotožňují EU, která je pouhou organizací a tedy pouhým institucionálním nástrojem, se samotnou podstatou Evropy. To je samozřejmě obrovský omyl. Členství Turecka či jakékoliv jiné podobné země v organizaci jménem EU nemůže narušit kulturní a civilizační podstatu Evropy, která se utvářela po dlouhá staletí.

Dnes si lze nicméně těžko představit, že EU se rozšíří až do severní Afriky či střední Asie. To by šlo opravdu pouze za předpokladu, že by se přeměnila – či zredukovala – na gigantickou zónu volného obchodu a celní unii. I k tomu však může v dlouhodobém horizontu dojít.

Občas je možné slyšet kritiku, že Česká republika jako vnitřní stát EU snad ani žádnou specifickou „východní“ zahraniční politiku nemá. Bývá v tomto smyslu kladena do kontrastu s některými sousedy, zejména s Polskem, ale i Slovenskem.

Geografická poloha ČR skutečně vede k zdánlivě menšímu zájmu o dění ve východní Evropě, tedy v zemích jako je Ukrajina či Bělorusko. To je však kompenzováno „širším“ záběrem české zahraniční politiky například ve vztahu k rozvojovému světu. Máme-li na seznamu našich priorit země jako Irák či Vietnam, není důvod mít komplexy z toho, že někde jinde jsme méně aktivní než třeba Polsko či Slovensko.

V případě východních sousedů EU se jedná o velmi široký pojem, počínaje Rumunskem a Bulharskem, které se členy EU brzy stanou, až po země Společenství nezávislých států, s jejichž členstvím v EU se může počítat ve vzdálené budoucnosti, případně vůbec. Měla by se ČR v rámci zahraniční

politiky EU zaměřovat na některé z těchto států více než na jiné, nebo k nim přistupovat jako k celku, bez bližšího rozlišení?

Jistě stojí za to zabývat se zejména Běloruskem a Ukrajinou. Zde je žádoucí spolupracovat či koordinovat náš přístup, a to především s Polskem, které se tradičně snaží hrát v těchto zemích významnou roli. Nepodceňuji východní Evropu. Osobně bych však dal přednost rozvíjení „širšího“ záběru české zahraniční politiky, například směrem do některých států arabského světa. Ať se na mě nikdo nezlobí, ale určité ekonomické renomé, určité kontakty a potenciál lidských vztahů v těchto zemích stále máme, byť byly deformovány tím, že původně vznikaly v době komunismu a studené války a udržovaly se z ideologických důvodů. To však neznamená, že bychom na ně dnes (samozřejmě pouze částečně, v pozměněné podobě a zcela nových podmínkách) nemohli navazovat.

Za tuto větu jistě budu z některých míst hojně kritizován, ale stojím si za tím, co jsem řekl. Jen úplný blázen zahodí všechno, co v zahraniční politice má k dispozici, a začíná na zelené louce.

Lze říci nyní, téměř po roce, že masivní proces východního rozšíření přinesl samotné EU více pozitiv či negativ?

Opět mohu pouze zdůraznit, co jsem již naznačil:

Lze budovat uzavřenou „pevnost Evropa“ po vzoru říší 19. století na principu jakéhosi „křesťanského klubu“, ovládanou několika bývalými velmocemi, která by aspirovala na světovou mocnost (ovšem spíše mocnost druhého řádu). Zdá se, že touto vidinou se stále opájí mnozí příslušníci evropských politických elit, a proto se také zabývají sepisováním zdánlivě definitivních pravidel takového klubu, jako je takzvaná „ústava“ EU.

Alternativní možností je budovat strukturu otevřenou, pružnou, mnohorychlostní a ekonomicky životaschopnou, která je s to reagovat na výzvy 21. století, na prudké pohyby v současném globalizovaném světě, na stále se měnící podmínky. Této představě dávám přednost já a v takovém případě ani není proč obávat se jakéhokoliv dalšího rozšiřování EU.

Rozhovor vedla Petra Kuchyňková

Na prahu Unie: Bulharsko a Rumunsko

ROMAN CHYTILEK, HANA VYKOUPILOVÁ

Proces jihovýchodního rozšíření EU o Bulharsko a Rumunsko není v době vzniku tohoto textu zdaleka ukončen, přesto lze provést alespoň rámcovou analýzu efektů, které s přibližujícím se přistoupením Bulharska a Rumunska k EU vyplývají 1) pro vztahy EU a obou států, 2) pro region jihovýchodní Evropy, 3) pro vztahy mezi oběma státy a 4) pro dění na domácích politických arénách obou kandidátských zemí. Tyto čtyři okruhy politických problémů spolu přitom velmi úzce souvisí.

BULHARSKO – PREMIANT JIHOVÝCHODNÍ EVROPY?

Před rokem 1989 bylo Bulharsko jedním z nejoddanějších spojenců SSSR v rámci východního bloku. Relativně bezproblémová reprodukce politického režimu s vedoucí úlohou Bulharské komunistické strany (BKP), byla umožněna zejména propagandistickým spojováním modernizace a industrializace do té doby poměrně zaostalé země s komunistickou ideologií i tím, že Bulharsko nemělo – jako většina států jihovýchodní Evropy – trvalejší zkušenosti s demokracií. Proces po roce 1989 je tedy vhodnější charakterizovat jako „demokratizaci“, nikoli „redemokratizaci“. Ke konci 80. let 20. století se v zemi začaly objevovat první masovější známky opozice vůči komunistickému režimu (odborové hnutí Podkrepa, turecká menšina, skupiny ochránců přírody, z nichž později vzniklo hnutí Ekoglasnosť), na jejichž požadavky již upadající systém, jehož prvořadým cílem bylo uchovat status quo, nebyl schopen represivně reagovat.

Základy pro podobu bulharského politického systému 90. let byly položeny počátkem roku 1990 při jednáních u kulatého stolu mezi představiteli BKP a zástupci opozice, sdruženými ve Svazu demokratických sil (SDS). Jednáním předcházel vnitrostranický puč uvnitř BKP (v listopadu 1989), který odstranil dlouholetého stranického

vůdce Živkova. Vyústěním jednání byla dohoda o konání svobodných parlamentních voleb v červnu 1990.

Slabá tradice bulharského politického stranictví společně s organizační bází, převzatou z dob komunistického režimu, umožnila BKP (přejmenované v dubnu 1990 na Bulharskou socialistickou stranu – BSP) v těchto volbách zvítězit. Prezidentem byl v září 1990 zvolen vedoucí představitel SDS Želev, podporovaný všemi významnými politickými subjekty. Přechod k demokracii proběhl tedy na základě paktu části starých elit s opozicí, což se sice projevilo nenásilným průběhem celého procesu, ale zároveň tím, že vztah k období před rokem 1989 byl dlouhodobě nevyjasněný. Je pozoruhodné, že s postupem času se (spolu)účast mas na politickém procesu nijak nesnižovala, spíše naopak, což představovalo závažnou překážku pro budování fungujícího parlamentarismu.

Vítězství SDS ve volbách 1991 odstartovalo etapu, která trvala do roku 1997 a vyznačovala se silnou polarizací a konfrontační politikou mezi táborem levice (BSP) a pravice (SDS). Dominovala přitom témata ekonomických reforem a případné dekomunizace. Etnické štěpení se sice v Bulharsku rovněž projevilo poměrně výrazně, avšak nestalo se dominantním dělítkem jako v jiných balkánských státech, a to vzhledem k relativní etnické homogenitě bulharského státu (jen 8,5 % Turků a 2,5 % Rómů). V této souvislosti je potřeba připomenout, že jedním ze základních zdrojů protikomunistické opozice v období před rokem 1989 byly i skupiny disidentů-ochránců práv menšin a že postoje nemuslimského obyvatelstva v Bulharsku vůči muslimům nebyly nikdy natolik antagonisticke, aby vyvolaly spirálovitý proces vedoucí k narušení celistvosti státu. To mělo zásadní význam pro přetrvání bulharské demokracie.

Dalším, v oblasti Balkánu nikoliv samozřejmým, předpokladem pro přetrvání bulharské demokracie byl relativně robustní nevládní a nestátní sektor, který se počal

formovat již počátkem 90. let. V zemi existovalo a existuje mimo organizací, navázaných na politické strany, i velké množství subjektů, které byly a jsou schopné organizovat se a vznášet požadavky vůči politickému systému (odbohy, média). V otázce zahraniční politiky přitom od roku 1997 existovala mezi rozhodujícími politickými silami shoda o – především ekonomické – prospěšnosti případného členství Bulharska v EU a NATO.

Podstatným znakem celého období 90. let byla eroze důvěry k politickému systému, zejména k jeho stranickému subsystému a rovněž často se opakující úvahy o úřednických „nepolitických“ vládách, které provázely antipolitické nálady. Z této perspektivy je nutné posuzovat i úspěch Národního hnutí Simeona II. (NDSV), fixovaného na osobu z exilu se navrátilivšího následníka trůnu, ve volbách 2001. Vítězství NDSV znamenalo zásadní proměnu bulharské stranickopolitické soustavy. Byla sestavena polopolitická vláda „západních odborníků“, v čele se Simeonem II., do které byli inkorporováni i zástupci strany etnických menšin DPS a později i nestraníci, navrženi BSP. V listopadu 2002 bylo Bulharsko přizváno na pražském summitu NATO ke členství v této organizaci. Zahraniční a bezpečnostní politika se navíc stala jednou z priorit nové vlády, která během irácké kampaně podporovala aktivně (v mezinárodních organizacích i vojensky) USA.

Po dvou letech vlády Simeona II. došlo ale v souvislosti s komplikovanou ekonomickou situací země (úspěšná opatření v důsledku tlaku Mezinárodního měnového fondu) k výraznému poklesu podpory NDSV. Nejvyšší popularitu v průzkumech veřejného mínění si v současnosti udržuje BSP, zatímco v pravicovém táboře došlo po volbách v roce 2001 k dezintegraci.

Jako hlavní konfliktní linii, určující podobu politického procesu, lze tedy v Bulharsku jednoznačně identifikovat 1) vztah k období před rokem 1989, resp. vztah levice vs. pravice a 2) vztah k období 1990–2001, resp. starý politický styl a témata vs. nový politický styl a témata. Štěpení etnické či konflikt město vs. venkov se téměř neuplatňují. To vede ve stranické politice k častému vytváření *ad hoc* koalic. Politický systém jako celek je přesto relativně funkční, což činí z Bulharska pravděpodobně nejstabilnější zemi s vysokou imunitou vůči vnitrostátním i mezistátním konfliktům v jinak neklidné jihovýchodní Evropě.

Na základě výzkumu, provedeného v členských a kandidátských zemích EU, konstatovali britští politologové Paul Taggart a Aleks Sczerbiak, že Bulharsko tvoří společně se

Španělskem specifickou kategorií zemí, v nichž nepůsobí žádné relevantní politické strany, který by zastávaly pozici tvrdého a/nebo měkkého euroskepticismu, což lze ověřit i podle stranických programů.

Není však zcela jasné, nakolik je podpora bulharských politických stran evropské integraci jen výsledkem účelové či racionální úvahy. To se týká zejména NDSV a BSP, které na jedné straně deklarují podporu prohlubování evropské integrace, na straně druhé se snaží svou evropskou angažovanost co nejvíce proměnit v politický kapitál na domácí scéně. Významný je tento moment zejména v případě BSP, pro niž slouží asociované členství ve Straně evropských socialistů (PES) hlavně k demonstraci toho, že její transformace z BKP na stranu sociálně-demokratického typu byla úspěšně završena. V případě NDSV a DPS (oba subjekty jsou členy Evropské liberálně demokratické a reformní strany ELDR), je prvek ambivalence obsažen v tom, že na jedné straně deklarují rozhodnou podporu vstupu Bulharska do EU, na druhé straně však zcela postrádají programovou vizi dalšího vývoje EU.

Pravicové strany, asociované k EPP-ED, podporující přistoupení Bulharska k EU, mají naproti tomu i poměrně strukturované vize dalšího rozvoje EU, v nichž hlavní roli hraje rozvoj regionů. To je pro pravici významný mobilizační prvek zejména v chudších oblastech země.

Historie evropské integrace v Bulharsku

Diplomatické vztahy mezi Bulharskem a ES byly navázány již v srpnu 1988. Po pádu komunistického režimu došlo k intenzivním jednáním mezi EU a představiteli nového režimu, jehož výsledkem bylo podepsání řady dohod, díky nimž mj. získalo Bulharsko přístup k fondům PHARE. Ambici Bulharska vstoupit do ES vyjádřil bulharský parlament svou rezolucí již v prosinci 1990, avšak minimálně do poloviny 90. let nebyl tento cíl vládní prioritou. Od roku 1993 začalo být Bulharsko, podobně jako další země, usilující o vstup do EU, posuzováno optikou kodaňských kritérií. Oficiální přihlášku do EU podala země v prosinci 1995, vzhledem ke složité politické i ekonomické situaci se však v polovině 90. let nedostala mezi země, s nimiž se EU v roce 1997 rozhodla zahájit přístupové rozhovory. Bulharská přístupová jednání proto začala až v důsledku zvýšeného reformního úsilí pravicového Kostovova kabinetu v roce 2000, vedením mise EU v Bulharsku byl pověřen Dimitris Kurkulas z Řecka.

Prvními uzavřenými kapitolami v procesu vyjednávání byly v červnu 2000 školství, věda a výzkum, zahraniční a bezpečnostní politika a malé a střední podnikání. Vítězství NDSV proces nijak nezpomalilo, neboť vláda Simeona II. měla vstup do EU jako svou hlavní prioritu. Poslední kapitoly předběžně uzavřely obě strany v červnu 2004. V procesu vyjednávání byly zřejmě nejspornějšími body osud bulharské atomové elektrárny Kozloduj, jejíž provoz nevyhovoval normám EU a na jejíž úpravy získalo Bulharsko rozsáhlé prostředky z fondů PHARE, a dále problém vlastnictví bulharské půdy cizími státními příslušníky, kvůli kterému se dokonce musela měnit bulharská ústava, jež tuto možnost vylučovala. Bulharsko získá rovněž po přistoupení prostředky na zlepšení ochrany vnějších hranic EU a rozsáhlé dotace budou směřovat do zemědělství. Očekává se, že během let 2007–2009 přispěje země do rozpočtu EU zhruba miliardou eur a získá z něj necelých 5 miliard eur.

Bruselský summit Evropské rady v prosinci 2004 přijal rozhodnutí o termínu podepsání přístupových dohod s Bulharskem a Rumunskem v dubnu 2005. Tomuto výsledku předcházelo jednání zahraničního výboru EP, který se zabýval zprávou, předloženou Geoffrey van Ordenem (EPP-ED, Velká Británie). Její text chválil zemi za probíhající reformu veřejné správy, soudní reformu a politiku boje proti korupci. Bulharsko bylo dokonce označeno za zemi s fungujícím tržním hospodářstvím. Ke zvýšenému úsilí jej zpráva naopak vyzývala v otázkách zajištění ostrahy hranic, reformy policejních složek a ochrany práv dětí. Rovněž vyzývala Radu i Komisi ke krokům, které by vedly k podepsání přístupové dohody s Bulharskem již na jaře 2005 (tj. ještě před bulharskými parlamentními volbami), v tomto kontextu jsou požívána explicitně slova „odměna“ za podniknuté úsilí Bulharska. V této souvislosti je zajímavé, že v březnu 2004 byla na plenárním zasedání EP schválena jiná van Ordenova zpráva, jejímž obsahem bylo mj. ujištění Bulharska, že termín jeho vstupu do EU nebude záviset na pokroku kterékoliv další kandidátské země, což bylo možno číst mezi řádky jako odkaz na problematičtější situaci Rumunska.

Kozloduj – první bulharský střet s evropskou direkcí?

Daleko nejvýznamnějším tématem, provázejícím přístupová jednání Bulharska s EU, se stal problém jaderné elektrárny Kozloduj, proto je důležité zastavit se u této kauzy poněkud podrobněji. Slouží totiž zároveň jako vy-

nikající případová studie propojenosti domácí a nadnárodní politické arény a způsobů, jakými jsou v Bulharsku artikulovány a agregovány zvláštní zájmy.

Čtyři bloky jaderné elektrárny Kozloduj byly označovány nezaujatými analytiky (těch v průběhu vývoje kauzy výrazně ubývalo) jako „poslední div bulharského komunismu“. Po pádu komunismu vyráběly elektrickou energii, která byla exportována do Řecka a Turecka, což výrazně podporovalo sebevnímání Bulharů jako energetického lídra regionu. Tato interpretace byla dále podpořena budováním dvou nových, moderních bloků, které začalo v polovině 90. let.

Stavba se zároveň ihned po zahájení přístupových rozhovorů stala trnem v oku EU, která v rámci „povzbuzování přístupového úsilí“ adresovala již v roce 1999 Kostovově vládě požadavek na odstavení prvních čtyř bloků elektrárny, nevyhovujících údajně unijním standardům. Kostovův kabinet souhlasil s odstavením bloků 1 a 2 po dostavbě bloků 5 a 6 (tj. kolem roku 2002) a bloků 3 a 4 v letech 2008–2010. Vláda Simeona II. se k tomuto závazku přihlásila a dokonce – po nátlaku ze strany EU – začala dobrovolně spojovat datum uzavření třetího a čtvrtého bloku, produkujících zhruba 10% bulharské energie, s termínem vstupu země do EU. EU naopak přislíbila zvýšit svou předvstupní pomoc.

Opozičním stranám BSP a ODS se poměrně rychle podařilo masivně etablovat v bulharském veřejném prostoru interpretaci, která tento krok spojovala se zradou národních zájmů Bulharska. Uzavření obou bloků mělo podle opozice vést k situaci, kdy země ztratí svou pozici premianta jihovýchodní Evropy. Z přehnané aktivity v celé kauze byla opozičními politiky obviňována Francie, která měla jednat v zájmu svých rumunských chráněnců, a Řecko, které se mělo obávat svého postavení lídra Balkánu po vstupu země do EU. Odstavení bloků podle opozice rovněž mělo přivést zemi k energetické krizi a způsobit její finanční závislost. Bylo argumentováno rovněž případem Polska, které si vyjednalo možnost provozovat bloky na podobném technologickém základě ještě dva roky po vstupu do EU. Na vládě proto opozice požadovala znovuotevření vyjednávací energetické kapitoly s EU. Komisař pro rozšíření Verheugen na to reagoval prohlášením, že podobná snaha by nevyhnutelně vedla k odložení vstupu Bulharska do EU. ODS v této věci dokonce iniciovala hlasování o vyslovení nedůvěře vládě, avšak neuspěla.

Opoziční kampaň, k níž se připojil i prezident Parvanov, který podobně jako jeho mateřská BSP zdůrazňoval,

že problém by měl být předložen k řešení občanům v referendu, byla velmi úspěšná. Průzkum v roce 2002 ukázal, že 81% Bulharů si přeje vstoupit do EU, avšak zároveň 64% z nich trvá na zachování provozu třetího a čtvrtého reaktoru „za každou cenu“. Ukázalo se však zároveň, že veřejnost není o odborných aspektech sporu příliš informována. V roce 2003 do záležitosti zasáhl bulharský Nejvyšší správní soud, který rozhodl, že úmysl vlády uzavřít třetí a čtvrtý blok je protiprávní, neboť je v rozporu s platnou vládní energetickou politikou a usnesením bulharského parlamentu z roku 2002, jež požadovalo definitivní dohodu o osudu třetího a čtvrtého bloku až po vstupu země do EU. Vláda se tímto nálezem odmítla řídit a nadále hodlá uzavřít oba bloky koncem roku 2006. Zároveň oznámila, že jako náhradu za kozlodujské bloky plánuje dostavbu jaderné elektrárny na ostrově Belene a vypsalá na ni sérii výběrových řízení. Se stavbou nemá být započato dříve než v roce 2006, její cena by měla být o něco více než 5 miliard dolarů.

Kozlodujská elektrárna a loajalita vůči řešení, navrhovanému EU, je pravděpodobně hlavním důvodem, způsobujícím masivní propad podpory NDSV, které je v současnosti na hranici volitelnosti. Zároveň ukazuje, že i v zemi, která svůj hospodářský rozvoj spojuje s integrací do EU, umožňuje expertní a velmi partikulární téma (termín uzavření dvou bloků elektrárny), spojené s obranou národního zájmu, dosáhnout razantních vnitropolitických změn.

RUMUNSKO – TRNITÁ CESTA REFORMEM

Rumunský přechod k demokracii byl jedním z nejobtížnějších v rámci bývalého socialistického bloku. Frustrace rumunského obyvatelstva byla znát ještě dlouhou dobu po pádu Ceaușescuova režimu a s nalézáním vlastní identity se tato země potýká dodnes. Vstup do euroatlantických struktur se ovšem stal od počátku 90. let prioritou všech rumunských vlád. Jestliže do Severoatlantické aliance bylo Rumunsko přizváno v roce 2002 a jejím členem se stalo v roce 2004, na vstup do Evropské unie země stále čeká, ačkoli stanovený termín 1. ledna 2007 již lze považovat za vysoce pravděpodobný.

Vývoj rumunské stranické scény byl nekonzistentní a zaznamenal od začátku svého utváření na konci 80., resp. na začátku 90. let řadu významných proměn, což lze dokumentovat na výsledcích jednotlivých parlamentních i prezidentských voleb, které se konaly v letech 1990,

1992, 1996, 2000 a v listopadu 2004. Byly zde strany navazující na před-komunistickou existenci, postkomunisté, nacionalisté, strany nově utvořené i ty, které zastupují etnické menšiny. Pro první polovinu 90. let (konkrétně období 1990–1996) byla tedy charakteristická velká politická nestabilita, projevující se patologickým vztahem mezi vládou a opozicí, cenzurou a nevybíravými politickými útoky.

V prvních svobodných volbách v roce 1990 zvítězila Fronta národní spásy (FSN), která představovala širokou názorovou platformu a jako taková se nemohla stát stabilním hráčem rumunské politické scény. Proto došlo v roce 1992 k vnitřnímu rozkolu, aby se široké spektrum jednotlivých názorů stmelilo prakticky do dvou hlavních celků: do Demokratické fronty národní spásy (FDSN), jejímž představitelem se stal tehdy úřadující prezident Iliescu, druhým subjektem se stala Fronta národní spásy (FSN, brzy přejmenována na Demokratickou stranu, PD), v jejímž čele stanul univerzitní profesor Petre Roman. Prvních šest let nově se utvářejícího rumunského stranického systému bylo charakterizováno převahou postkomunistické levice sdružené kolem postavy Iona Iliesca.

Následující parlamentní volby v roce 1996 znamenaly vítězství pro opoziční Demokratickou konvenci Rumunska (CDR), vedenou zprvu Corneliem Coposem, později rektorem Bukureštské univerzity Constantinescem, který v prezidentském úřadu vystřídal Iliesca. Rétorika takto vytvořené pravo-středové vlády byla výrazně proreformní (byla zahájena privatizace, restrukturalizace hospodářství atd.), nicméně reformy byly prováděny jen částečně a měly významně negativní dopad na rumunské obyvatelstvo, které začalo hledat splnění svých očekávání v nacionalistických formacích. Po volbách roku 2000 se do čela země postavil opět Iliescu, předsedou vlády byl jmenován jeho spolustraní, modernizaci strany a reformám otevřený Adrian Nastase. Oba deklarovali svoji ochotu pokračovat v započatých reformách. Varující však bylo silné procentuální zastoupení Strany velkého Rumunska (okolo 20%), vedené nacionalistickým předákem Corneliem Vadimem Tudorem, který zasáhl do rumunské politické scény také prostřednictvím své kandidatury na prezidentský post v témže roce. V prvním kole voleb byl rozdíl mezi oběma kandidáty – Tudorem a Iliescem – jen 8% hlasů. Druhé kolo voleb přineslo jasnou převahou Iliescovi a tento výsledek byl označován za vítězství „menšího zla“.

Volby v listopadu 2004 přinesly nejedno překvapení: ačkoli opět vyhrála Iliescova, resp. Nastaseho sociálně

demokratická formace (PSD) spolu se sociálně-liberální Humanistickou stranou Rumunska (PUR), opoziční Národně-liberální strana (PNL) spolu s Demokratickou stranou (PD) skončily se ztrátou pouhých 5,3% hlasů. Volba prezidenta se pak stala jistě nejdramatičtější v rumunské historii: vzhledem k těsnému výsledku se zprvu oba kandidáti, Adrian Nastase z PSD stejně jako představitel opozice Traian Basescu z PD, prohlásili za vítěze, aby se nakonec ukázalo, že s těsným náskokem vyhrál otevřený, charismatický a „akční“ Basescu.

Na základě komparativní analýzy provedené Taggartem a Szczerbiakem lze říci, že rumunský stranický systém nedisponuje žádnou stranou, kterou by bylo možno klasifikovat jako „tvrdě-euroskeptickou“ (*hard-euroceptical*). Jako stranu „měkce-euroskeptickou“ (*soft-euroceptical*) je možné označit stranu Vadima Tudora Velké Rumunsko. Tato strana neodmítá členství v EU zásadně, v některých oblastech politiky však vůči EU stojí v opozici a často prohlašuje, že národní zájmy Rumunska jsou v dané chvíli neslučitelné se směřováním Unie.

„Evropská očekávání“ Rumunů jsou nicméně vysoká, jak dokazují průzkumy veřejného mínění: podpora obyvatel pro vstup do EU neklesla nikdy pod 65 %. Byla jednou z nejvyšších v postkomunistickém regionu, i přes to, že bylo evidentní, že cesta Rumunska do Unie bude náročná.

Historie a problémy evropské integrace v Rumunsku

Otázka vstupu do Evropské unie měla v rumunské politické agendě své místo hned od počátku nastartování demokratického vývoje. Ačkoli je Rumunsko stěžejní přířaditelné k některému geopolitickému regionu, i když bývá (proti své vůli) nejčastěji zařazováno na Balkán, samo sebe prohlašuje především za součást Evropy.

V euforii začátku 90. let byla Asociační dohoda Rumunska s ES podepsána již v roce 1993, v platnost vstoupila o dva roky později. O touze Rumunů vstoupit do evropského spolku svědčí v roce 1993 vytvořená Snagovská deklarace, na jejímž znění se shodli zástupci státního i nestátního sektoru, vlády i nevládních organizací, odbory, stejně jako rumunská ortodoxní církev. Deklarace byla základem pro pozdější oficiální žádost o členství v EU podanou 22. června 1995. Politická a ekonomická situace v Rumunsku však neumožňovala, aby země byla přizvána k jednáním o členství v rámci tzv. první vlny. Lucemburský summit tak v roce 1997 Rumunsku nesplnil

očekávání, která do něj vkládalo. Spolu s Bulharskem bylo z první vlny rozšiřování vyloučeno.

Za hlavní překážky zahájení rozhovorů bylo na rumunské straně třeba považovat zejména nesmírně špatnou ekonomickou situaci země: vysoké vnitřní zadlužení, nefungující hospodářství (těžký nemodernizovaný průmysl se nacházel v komatu) a především absence vize dostatečně silných a razantních, nejen hospodářských, reforem. Často opakovaným argumentem jednotlivých předsedů vlád bylo, že po všech stránkách vyčerpané rumunské obyvatelstvo by neuneslo tíhu radikálních kroků, a proto „lčba šokem“ není v této zemi možná. Ačkoli řada expertů zdůrazňovala vyslovenou nutnost razantních změn, jejich slova nenašla politickou odpověď.

Bylo třeba řešit především problémy rumunského zemědělství, které se nacházelo v žalostném stavu, způsobeném jak vysokým počtem zaměstnaných osob, tak minimálním rozsahem modernizace. Velmi problematický byl také vztah majoritního obyvatelstva k menšinám, především Maďarům, či vysoký počet bezprizorních dětí. Přizvání Rumunska k předvstupním rozhovorům bylo proto přímo podmíněno, kromě požadavku na zavedení ekonomických reforem, důrazem na nutnost zlepšení situace sirotků a opuštěných dětí.

Absence reforem roztáčela spirálu, v jejímž důsledku zemi chyběly prakticky jakékoli zahraniční investice. Nepříznivé podnikatelské prostředí, pád finančních ústavů (způsobený mohutným krytím nefungujících státních podniků) a v neposlední řadě také nečitelný politický kurz země, měly za následek faktickou izolaci Rumunska.

V roce 1999, v době kosovského konfliktu, vystoupil do popředí strategický význam země. Předvstupní vyjednávání byla Rumunsku nabídnuta v prosinci téhož roku na summitu v Helsinkách, zahájení rozhovorů následovalo v březnu 2000. Skutečnost, že Komise doporučila otevření negociací s Rumunskem přesto, že pravidelná Hodnotící zpráva z roku 1999 byla v zásadě velmi kritická k připravenosti země, vedla ke spekulacím, že rozhodnutí unijních orgánů bylo ve skutečnosti odpovědí na chování Rumunska v době kosovské krize. Rumunsko otevřeně podporovalo NATO, hlásilo se ke spolupráci s ní (mimo jiné uvolněním vzdušného prostoru) a zřetelně deklarovalo prounijní postoj v době celé krize regionu.

Negociace byly zahájeny 15. února 2000. Skutečnost, že v podobě konkrétních dat byly stanoveny alespoň základní milníky rumunské cesty do EU, měla významně pozitivní dopad na proces demokratizace v zemi. V červ-

nu 1999 byla kromě toho Rumunsku nabídnuta finanční pomoc ve výši 636 milionů dolarů, jejíž čerpání v období let 2000–2006 bylo vázáno na splnění některých požadavků navržených ze strany EU. Šlo především o vypracování Střednědobé strategie, která obsahovala stanovení pravidel a dat pro reformu právního řádu, snížení státního dluhu, reformu veřejné správy, urychlení privatizace či podporu malých a středních podniků.

V roce 2002 následovalo sestavení tzv. cestovní mapy pro Rumunsko. V listopadu 2002 se poprvé začalo v rámci Evropského parlamentu hovořit o roku 2007 jako o datu možného vstupu. Tento termín byl přijat na zasedání Evropské rady v Kodani v prosinci 2002 a potvrzen na zasedání Rady v Soluni v roce 2003.

V únoru 2004 se zdálo, že rozhovory s Rumunskem budou přehodnoceny, jelikož země, dle zprávy Emmy Nicholsonové (britské členky Aliance liberálů a demokratů pro Evropu, ELDR, a unijní zpravodajky pro Rumunsko), nesplňovala podmínky nutné pro vstup do EU. Jednou ze zásadních připomínek byla otázka adopce nezaopatřených dětí. V důsledku toho bylo v červnu 2001 přijato jednoleté moratorium, které znemožňovalo adoptovat rumunské děti rodičům z cizích zemí. V březnu 2004 byly přijaty takové zákony, které měly adopci zefektivnit a zpřísnit. Původní mechanismus byl neprůhledný, podléhal korupci a bylo zřetelné, že se často jednalo o nezákonný obchod s dětmi. Zmíněné moratorium však bylo rumunskou stranou porušeno a po roce 2001 bylo učiněno okolo 800 výjimek.

Finální zpráva z 24. února 2004 vyjadřovala vážnou pochybnost, zdali se Rumunsku podaří ukončit přístupové rozhovory do konce roku, a upozornění, že dokud nebudou plně implementována kodaňská kritéria, je nemožné, aby se Rumunsko stalo členskou zemí (v té době bylo uzavřeno 22 kapitol z celkového počtu 31). Dokument tak fakticky připouštěl rozdělení bulharsko–rumunského tandemu.

Negociace o jednotlivých kapitolách byly fakticky ukončeny začátkem prosince 2004. Hodnotící zpráva vydaná Evropskou komisí 3. prosince 2004 vyznívá v některých ohledech pozitivně, zdůrazňuje ale, že země musí nadále pokračovat v reformách především v oblasti justice a veřejné správy, a požaduje zefektivnění boje s rozsáhlou korupcí. Za alarmující označuje stále pomalé tempo privatizace, nedostatečnou makroekonomickou stabilitu, chudobu rumunských obyvatel či rostoucí číslo vážných útoků na investigativní novináře.

Rumunský venkov si dodnes zachovává své pozitivní i negativní tradice.

V únoru 2005 Komise ale přijala souhlasné stanovisko k přistoupení Rumunska (a Bulharska) do EU, čímž byla smlouva o přistoupení de facto dokončena. Na 13. dubna 2005 je plánováno její schválení Evropským parlamentem a podepsána by měla být 25. dubna 2005 v Lucemburku. Pak ji musí ratifikovat všichni členové.

Přesto ale zůstává v otázce definitivního přistoupení Rumunska k EU řada otazníků a problematických bodů. Potvrdila to i slova komisaře pro otázku rozšíření Olli Rehna, který navštívil Rumunsko v březnu 2005. Jedná se především o otázky spojené s justicí a vnitřními záležitostmi země, především konkurencí a státní pomocí. Rehn dokonce upozornil, že v případě, že země nesplní navrhované body zlepšení, je připraven předložit návrh, kterým by se vstup Rumunska do Unie posunul o rok. Plán monitorování Rumunska by měl být Komisí představen v květnu ostatním členům Unie.

To, jakým způsobem budou požadavky ze strany EU transformovány ve skutečnost ukáží také činy nové vlády, která vzešla z výsledků listopadových voleb. Ambiciózní ekonomické kroky, zejména v podobě zavedení rovné daně, by nasvědčovaly tomu, že rumunská vláda myslí zvýšení reformního úsilí velmi vážně. Je však otázkou, zda hodlá takto pokračovat i v jiných oblastech, v nichž má Rumunsko stále výrazné deficity, a jaké ovoce přinesou jeho hospodářství takovéto liberalizační postupy, radikální i z hlediska současného problémového sociálního hospodaření samotné EU.

Významnou překážkou vstupu Rumunska do EU by mohla být otázka zemědělství, které zaměstnává vysoký počet obyvatel, je neefektivní, roztržité a jeho strojové

a technické vybavení je zastaralé. Lze přitom předpokládat, že stav rumunského zemědělství bude jedním z bodů, který se dotkne stávajících i budoucích členů Unie. Rumunské zemědělství je za stávajících podmínek nesoběstačné a propastně prodělečné. Lze tedy očekávat, že více než kterýkoli jiný sektor bude mít zájem o to, aby mu systém společné zemědělské politiky a dotací existujících v EU na podporu zemědělských trhů přinesl kýžené finance. EU si tyto problémy uvědomuje, o čemž svědčí i způsob, jakým hodlá v následující finanční perspektivě pro roky 2007–2013 rozložit prostředky určené pro kapitulu zemědělství, umně skrytou pod hlavičkou „Udržitelná správa a ochrana přírodních zdrojů“. Podle posledních návrhů Komise, vzešlých z jednání v prosinci 2004, v nichž jsou již zachyceny i prostředky určené v rámci fondů EAGGF a EAFRD i pro Bulharsko a Rumunsko, je zřejmé, že EU má zájem financovat u nových členů (včetně Bulharska a Rumunska) především programy rozvoje venkova a nezemědělského využívání půdy, nežli vlastní zemědělskou výrobu.

Má to tedy znamenat, že Rumunsko a Bulharsko budou muset obětovat vstupu do EU i svůj rozsáhlý sektor země-

Trnitá cesta do EU?

dělské výroby? Jisté je, že zaměstnanost v tomto sektoru převyšuje standard vyspělých zemí a průměr EU, v tomto směru by tedy restrukturalizace rumunského (a též bulharského) zemědělství byla žádoucí, i když se to zřejmě neobejde bez citelných a kontroverzních dopadů na rumunské obyvatelstvo, pro něž je zemědělství zdrojem obživy.

Rumunské a bulharské zemědělství tedy rozhodně představuje pro současnou EU problém, z hlediska vnitřní konkurence však vzhledem ke své nízké efektivitě zřejmě nikoli tolik závažný jako příliv relativně kvalitních a levných produktů např. zemědělství polského. Finanční plány pro rok 2007–2013 však každopádně nasvědčují tomu, že EU chce vzhledem ke svým závazkům v rámci WTO i v případě Rumunska a Bulharska sledovat cíl postupného utlumování zemědělské výroby a jejího podílu na hospodářském produktu těchto zemí. Samotné údaje nové finanční perspektivy ve stavu, v němž se nyní nachází (členské státy během několikerych jednání EcoFin ani během zasedání Evropské rady v březnu 2005 nebyly schopny dospět ani ke konsensu na maximálním výdajovém stropu nových rozpočtů potenciální EU-27) však nelze považovat za definitivní.

Kroky Rumunska i jednotlivá vyjádření komisaře pro otázku rozšíření navzdory všem těmto problémům stále nasvědčují tomu, že Rumunsko se stane členem Unie v předpokládaném termínu. Pokud bude smlouva s Rumunskem podepsána v roce 2005, pak by se od roku 2007 mohlo stát členem Unie. O tom, že EU si v některých problematických otázkách, jež by mohl vstup Rumunska přinést, stále neví příliš rady, však dostatečně svědčí fakt, že byla ponechána možnost odložit vstup země do evropských struktur o rok.

Autoři děkují za cennou pomoc
Victoru Bojkovovi z London School of Economics

Co nového v EU najdete na internetových stránkách

www.hynekfajmon.cz

Západní Balkán a perspektivy jeho vstupu do EU

VĚRA STÝSKALÍKOVÁ

Rozpad SFRJ měl zásadní vliv na formování Společné zahraniční a bezpečnostní (SZBP) politiky ES (resp. EU). Jejich vztah k západnímu Balkánu prošel celou řadou změn a zvratů. Kosovský konflikt přinesl větší shodu názorů v rámci EU na balkánskou politiku, přelom století pak znamenal aktivnější přístup, jasnou koncepci a vizi integrace balkánských států do Evropské unie. EU se zavázala podporovat integrační ambice těchto zemí a deklarovala, že jakmile budou naplněny požadavky přijaté v Kodani v roce 1993 a podmínky Stabilizačních a asociačních dohod, dojde k jejich plnohodnotnému členství v EU.

Následující článek se věnuje analýze asociačního a integračního procesu států západního Balkánu do EU, a to jak z hlediska politiky EU uplatňované vůči těmto státům v 90. letech minulého století, tak z hlediska vývoje, procesu demokratizace, politických a ekonomických přeměn jednotlivých zemí. Nelze též pominout, že Balkán je přirozeným zájmovým prostorem pro Českou republiku.

SPOLUPRÁCE V JIHOVÝCHODNÍ EVROPĚ

Počátek Procesu spolupráce v jihovýchodní Evropě (Southeast European Cooperation Process, SECP) je spojen s programem z Royaumontu pro spolupráci a dobré sousedství v jihovýchodní Evropě, který doprovázen Evropským regionálním přístupem, byl vyhlášen v prosinci 1996 pod francouzským předsednictvím. Na projektu participovala EU, státy jihovýchodní Evropy, USA, Rusko, OBSE a Rada Evropy. Nadšení ovšem rychle vyprchalo, když počáteční ambice nebyly realizovány a proces byl zmrazen. Oživily jej však události z roku 2000. Jako priorita byla poté stanovena spolupráce v oblasti politické, ekonomické a bezpečnostní. Přizvané státy se shodly na společném postupu při integraci do evropských a euro-atlantických struktur.

Spolupráci ale narušilo to, že Svazová republika Jugoslávie stála až do pádu Miloševićova režimu mimo tento

proces a Bosna a Hercegovina společně s Chorvatskem získaly pouze pozorovatelský status. V současnosti se do Procesu spolupráce v jihovýchodní Evropě zapojuje Albánie, Bosna a Hercegovina, Chorvatsko, Srbsko a Černá Hora, Makedonie, Bulharsko, Rumunsko, Turecko a stávající člen EU Řecko. Předsednictví je založeno na bázi rotace. Úředníci z jednotlivých resortů se scházejí na pravidelných schůzkách, kde řeší otázky spojené s bojem proti organizovanému zločinu, volným obchodem, ekonomikou, telekomunikacemi či vzděláváním. Iniciativa slouží jako kulatý stůl k vyřešení problémových otázek (např. vyřešení budoucího statusu Kosova, konfederace Srbska a Černé Hory), či nedořešených hraničních sporů.

Výjimečnost iniciativy spočívá ve vedoucí roli Řecka jako regionálního integrátora a prostředníka mezi západním Balkánem a EU, což se projevilo zejména na summitu Evropské rady v Soluni, kde EU pod řeckým předsednictvím rozhodla o přístupu balkánských států ke Společenství za předpokladu splnění stanovených podmínek.

Klíčovými nástroji asociačního procesu EU a zemí západního Balkánu jsou Pakt stability pro jihovýchodní Evropu a Stabilizační a asociační proces. Plán na vytvoření Paktu stability předložilo Německo v Kolíně nad Rýnem 17. května 1999. Deklarace byla podepsána 10. června 1999 bez účasti SRJ, která nebyla vzhledem k tehdejšímu režimu Slobodana Miloševića přizvána. Na následující schůzku do Sarajeva byla ovšem pozvána srbská demokratická opozice, přičemž Bělehradu bylo dáno najevo, že se změnou režimu bude SRJ ve společenství vítána.

Po krizi v Kosovu se EU rozhodla radikálně změnit svůj přístup k balkánským zemím a nabídla státům jihovýchodní Evropy perspektivu vstupu do svých struktur i přes eskalaci násilí v jihovýchodním Srbsku v roce 2000 a v Makedonii v roce 2001. Deklarace Rady z května a června 2000 daly jasně najevo, že integrace Albánie, Bosny a Hercegoviny, Chorvatska, Makedonie, Srbska

a Černé Hory je pouze otázkou času a záleží na přístupu jednotlivých zemí. Základem nového přístupu EU k Balkánu je princip splnění stanovených podmínek doplněný o regionální spolupráci. Stabilizační a asociační dohody byly dosud podepsány s Chorvatskem a Makedonií, s Albánií probíhají přístupová jednání.

Na základě Stabilizačního a asociačního procesu otevřela Unie v listopadu 2000 svůj trh pro zboží z Balkánu. Doplňkovým instrumentem Stabilizačního a asociačního procesu je také finanční asistenční program CARDS. V letech 1991–2002 poskytla EU ve formě této finanční pomoci přes 5 mld. eur, na období 2002–2006 bylo na podporu reforem alokováno 4,65 mld eur.

ZEMĚ ZÁPADNÍHO BALKÁNU NA CESTĚ DO EU

Změna přístupu EU k zemím západního Balkánu resp. možnost přistoupení jednotlivých států bez ohledu na ostatní „opozdilce“ ve skupině, se odrazila různou měrou ve vnitřních politikách těchto zemí, nejvíce na zrychlení reformního procesu v Chorvatsku. Díky tradičním vazbám vstup této země podporuje zejména Rakousko, které prosazuje urychlení přístupových jednání a podporu doprovází rozsáhlou finanční asistencí. Ostatní státy západního Balkánu se zmítají ve vnitropolitických problémech a krizích a perspektiva jejich vstupu do Unie je spíše otázkou daleké budoucnosti.

Chorvatsko

Chorvatsko se připravuje na členství v EU na základě Stabilizační a asociační dohody podepsané 29. října 2001 a Prozatímní dohody, která vstoupila v platnost v březnu 2002. 21. února 2003 podalo žádost o členství a v současnosti představuje nejpravděpodobnějšího kandidáta ze všech zemí západního Balkánu na brzké začlenění do EU. Po summitu Evropské rady v prosinci 2004 byly chorvatské vyhlídky velmi optimistické – přístupové rozhovory měly započít v březnu 2005, vlastní vstup byl předpokládán v roce 2009, tedy dva roky po pravděpodobném vstupu Bulharska a Rumunska. Chorvatsko již dokonce uvažuje o zavedení jednotné evropské měny, k přechodu na euro by mělo dojít v letech 2010–2012.

Po smrti Franjo Tudjmana prožívá země druhou vlnu demokratizace. Po nástupu vlády Ivici Račana v roce 2000 došlo k nastartování demokratizačního trendu a očekáva-

lo se, že za příznivých podmínek by se mohla v Chorvatsku konsolidovat parlamentní forma demokracie s pluralitním systémem stran, decentralizovanou státní správou a samosprávou.

Návrat HDZ do vládnoucích pozic v roce 2003 pod taktovkou Ivo Sanadera ovšem přispěl k opětovnému nárůstu nedůvěry a obezřetnosti mezinárodního společenství ve vztahu k Chorvatsku. Ačkoliv po Tudjmanově smrti došlo v této straně k určitým posunům k umírněné politice, neoprostila se úplně od nacionalismu, který dlouho představoval překážku Chorvatska na cestě do Evropy. Neustálý tlak mezinárodního společenství na demokratizaci HDZ však přináší ovoce a lze jen doufat, že se strana nevrátí k praktikám Tudjmanovy éry.

Chorvatsko má v souvislosti s integrací do EU největší deficit v otázce práv národnostních menšin, tedy problému přetrvávajícího od války v letech 1991–1995. Země zatím není schopna zajistit bezpečný návrat uprchlíků a vnitřně přemístěných osob (jedná se zejména o srbskou menšinu), ani navrácení jejich majetku. Implementace Ústavního zákona o ochraně národnostních menšin je nedostatečná. Spolupráce s Mezinárodním soudním tribunálem (International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia – ICTY) pro bývalou Jugoslávii se v posledním období výrazně zlepšila, v dubnu 2004 prohlásila vrchní žalobkyně Carla del Ponte, že Chorvatsko s ICTY již spolupracuje. I přes toto prohlášení však nejsou vztahy s ICTY optimální – na svobodě stále zůstává generál Ante Gotovina, obviněný z válečných zločinů spáchaných během operace Bouře. Chorvatští představitelé tvrdí, že se Gotovina nachází mimo území Chorvatska a že jeho zadržení proto není v jejich moci. Právě případ Gotovina je v současné době největší překážkou zahájení přístupových jednání s EU, které mělo být odstartováno 17. března 2005. Záhřeb dostal ultimátum – v případě, že neodevzdá Gotovinu do 16. března 2005 do Haagu, nebudou přístupová jednání zahájena a mohou být posunuta až na podzim, kdy je naplánováno jejich zahájení s Tureckem. Toto stanovisko zastává zejména Velká Británie, Nizozemí, Švédsko; k dodržení původního termínu se přiklání Maďarsko či Rakousko. Odložení zahájení přístupových rozhovorů, k němuž došlo v důsledku toho, že chorvatská strana termín odevzdání Gotoviny nedodržela, vyvolalo vlnu nevole v chorvatské vládě a obavy z rozšíření euroskepticismu v zemi. Poslední průzkum veřejného mínění Eurobarometru uvádí, že pouhých 30% obyvatel se domnívá, že vstup Chorvatska do EU státu prospěje.

Lze spekulovat o tom, do jaké míry je zablokování přístupových rozhovorů kvůli této kauze výsledkem snahy oddálit vstup Chorvatska do EU alespoň z politických důvodů, není-li to pro EU, která nyní dokončuje přístupové rozhovory s Rumunskem a Bulharskem, možné z důvodů ekonomických. Především Rumunsko nyní již v řadě ekonomických ukazatelů za Chorvatskem zaostává. Země totiž zaznamenala zvýšení makroekonomické stability a snížení inflace. Dle EU je však nutné zlepšit práci soudního systému, vymáhání daní a vyřešit sporné otázky v katastru nemovitostí, které nastaly v souvislosti s válečným konfliktem.

Hlavní problémy ale zůstávají v rovině politické. Chorvatsko je vyzýváno ke zlepšení bilaterálních vztahů se Slovinskem, které může být jednou z hlavních překážek pro vstup do Unie. Nedořešené spory o hranice mezi oběma zeměmi a nedávné pohraniční incidenty nedávají Chorvatsku navzdory příznivým zprávám z ekonomické oblasti nejlepší vizitku uchazeče o členství. Předmětem sporu jsou tři oblasti: Piranský záliv, Savudjijské údolí a údolí říčky Dragonja, resp. jejího levého břehu. Pro Slovinsko jsou spory ohledně hranic klíčovou záležitostí spojenou s možností přístupu k mezinárodním vodám. Sporná otázka hranic se dotýká i Itálie, které se jedná o rybolov v Jaderském moři. Kontroverze byla zdánlivě vyřešena smlouvou Račan-Drnovšek v roce 2002, která navrhla kompromisní řešení. Dohoda však nebyla ratifikována chorvatským Saborem a spor se rozhořel nanovo. Jeho vyřešení by měla napomoci mezinárodní arbitráž.

Vstup Chorvatska do EU by znamenal logicky též finanční důsledky z hlediska společných politik EU, zejména politiky zemědělské a strukturální. V chorvatském případě je třeba vzít v úvahu vysoký podíl turismu na hrubém národním příjmu i na zaměstnanosti obyvatelstva, což se odráží též na ekonomické síle jednotlivých regionů. Přesto je evidentní, že by se Chorvatsko stalo plným příjemcem prostředků z evropských strukturálních fondů. Zajímavé proto je, že navzdory původně ohlašovanému datu vstupu Chorvatska do EU v roce 2009 nová sedmiletá finanční perspektiva s možností vstupu země v navrhované podobě vůbec nepočítá.

Navzdory tomu je dnes Chorvatsko zřejmě jedinou zemí západního Balkánu, která má kvůli značnému urychlení reforem relativně brzkou perspektivu úplného začlenění do EU. Všechny ostatní státy této oblasti mají před sebou ještě dlouhou cestu. Ostatní země tohoto regionu se musí nejprve vypořádat s následky války z 90. let

minulého století, resp. musí být nejprve rozhodnuto o konečné podobě následnických států SFRJ a jejich hranic, přičemž k největším překážkám náleží stále nevyřešený status Kosova, Srbska a Černé Hory.

Makedonie

Makedonie, jejíž vyhlídky vypadaly v průběhu 90. let vcelku slibně, se nevyhnula mezietnickým konfliktům, které nepřímo souvisí s kosovskou otázkou.

Stabilizační a asociační dohodu podepsala ovšem jako první ze zemí západního Balkánu, 6. dubna 2000. Ve stejný den byla signována Prozatímní dohoda, která vstoupila v platnost 1. června 2001. 22. března 2004 požádala země oficiálně o členství v EU. Optimistické scénáře, které jsou však prozatím z říše hypotéz, hovoří o možném přístupu k EU okolo roku 2013 a o zavedení eura v roce 2015. V období 1992–2000 obdržela Makedonie od EU 475 milionu euro. Pro období 2001–2004 alokovala Evropská komise 173 milionů euro určených pro program CARDS, jenž má za úkol podporovat úsilí země o evropskou integraci. Mezi jednotlivými donátory a poskytovateli půjček ze členských zemí EU figurují zejména Německo, Itálie, Nizozemí, Británie a Řecko.

Po rozpadu Jugoslávie byla Makedonie považována za jakousi oázu míru, ve které i přes existenci 25 % menšiny albánského obyvatelstva, nedocházelo k nepokojům a ozbrojeným konfliktům. S radikalizací Albánců v Kosovu a v jihovýchodním Srbsku došlo však k dominovému efektu a veteráni z kosovské války se přesunuli do západní části Makedonie. Jejich aktivita kulminovala v krizi v roce 2001, která byla pod tlakem mezinárodního společenství ukončena mírovou cestou.

V případě Makedonie proto stále nelze hovořit o konsolidované demokracii a o skutečné politické stabilitě, což dokládají i červencové nepokoje v roce 2004 spojené s decentralizací země, což byla jedna z podmínek mírové smlouvy podepsané v Ohridu v roce 2001. Většina etnických Makedonců je nespokojena s diktátem EU a není ochotna naplňovat některé požadavky Ohridské mírové smlouvy, preferující zájmy albánské menšiny. Na vzestupu je nacionalismus a xenofobie. K uklidnění situace nepřispívá ani působení Albánské národní armády (AKSh), která se objeví čas od času na scéně. AKSh se prohlašuje za nástupkyni kosovské a makedonské UÇK a Osvobozené armády z okolí Preševa, Bujanovace a Medvedje – UÇPMB. Deklaruje boj za vytvoření Velké Albánie, tedy

cíl, který opustily předchůdkyně Albánské národní armády zároveň s transformací v politické strany.

Ačkoliv Makedonie a Chorvatsko jsou jedinými státy ze zemí bývalé Jugoslávie, které oficiálně požádaly o členství v EU, bylo by na rozdíl od Chorvatska velmi předčasné hovořit o pevném datu vstupu této země. Lze totiž očekávat i její destabilizaci v souvislosti s plánovanými rozhovory o vyřešení statusu Kosova v roce 2005.

Svazová republika Jugoslávie (Srbsko a Černá Hora)

K prvnímu diplomatickému konfliktu mezi Srbskem a ES došlo již při rozpadu SFRJ v roce 1991. ES tehdy zřídilo tzv. Badinterovu komisi, která měla za úkol posoudit mezinárodní uznání jednotlivých republik včetně otázek nástupnictví a hranic.

Vojenská intervence Jugoslávské lidové armády v Chorvatsku a v Bosně, resp. angažovanost Srbska na území sousedních států, měla potom za následek uvalení hospodářských a politických sankcí. Konflikt v Kosovu přinesl Srbsku další izolaci, která trvala až do pádu Miloševićova režimu v říjnu 2000.

Hospodářství Srbska a Černé Hory je nyní stále ještě závislé na finanční pomoci ze zahraničí a to zejména ze strany států EU. Jen několik dnů po pádu Miloševićova režimu rozhodla EU o uvolnění humanitární pomoci ve výši 200 milionu euro. Od října 2000 do konce roku 2003 byly Srbsku a Černé Hoře poskytnuty půjčky v částce přesahující 852 milionu euro.

Nová fáze tranzice v zemi byla poznamenána událostmi, které dokládají přetrvávající vliv násilných a destabilizujících událostí minulosti na politiku „nové“ Jugoslávie. Náležel k nim atentát na Zorana Djindjiće a následné vyhlášení výjimečného stavu, zahájení procesu se Slobodanem Miloševićem a chladný vztah srbské veřejnosti k ICTY či odchod Vojislava Šešelje do Haagu. Stále ještě neukončený je dialog o podobě konfederace, rozhovory o budoucí podobě státu byly odloženy s tříletým moratoriumem, ani status Kosova není dořešen. V prosincových volbách v roce 2003 navíc získala Srbská radikální strana (SRS) 28 % hlasů a stala se vítězem voleb.

Současná vládní garnitura sestává ze středové koalice a podporuje vstup země do EU. V květnu 2002 tehdejší vláda provedla výzkum veřejného mínění o vztahu občanů k EU. Na základě průzkumu, kopírujícího metodologii Eurobarometru, došla ke zjištění, že více než polovina

respondentů vnímá EU pozitivně, zatímco pouhých 15 % negativně. V případě, že by se konalo referendum o vstupu do EU, více jak 70 % respondentů by vstup podpořilo.

Přestože však některé zdroje hovoří v souvislosti se Srbskem a Černou Horou podobně jako v případě Makedonie o možném klíčovém roku 2013, stanovit přesné datum vstupu státu do EU nelze. Nedá se vyloučit další eskalace napětí v Kosovu, nelze zapomenout ani na druhou ze srbských provincií, Vojvodinu, která stále požaduje větší pravomoci v rámci své autonomie.

Jsou očekávány též rozhovory o budoucí podobě celé konfederace. Černá Hora se pod tlakem mezinárodního společenství nevymanila ze svazku se Srbskem, který však pokládá za velké břemeno a překážku ke svému vstupu do Unie. Stejně destabilizační může být i táhnoucí se proces s Miloševićem a Šešeljem, popřípadě vydání Karadžiče a Mladiće (v případě, že se skrývají na území Srbska) Mezinárodnímu soudnímu tribunálu pro bývalou Jugoslávii v Haagu. Perspektiva integrace Srbska a Černé Hory do EU je proto závislá na mnoha faktorech a nepříliš stabilní soustátí čeká ještě velmi dlouhá cesta.

Problém zvaný Kosovo

Otázka nevyjasněného statusu Kosova představuje jeden z největších bezpečnostních problémů pro celý region, jak srbská, tak albánská strana přitom nehodlají ustoupit ze svých pozic. Předávání pravomocí mezinárodní správy je navíc velmi zdoluhavý proces, který vyžaduje předchozí přípravu a osvojení vyspělé politické kultury. Západní investoři současně nehodlají vkládat finance do země, jejíž budoucnost není vyjasněna, čímž se zpomaluje ekonomická tranzice. Provincie je závislá na mezinárodní finanční pomoci ve formě grantů a půjček, které činí zhruba 40 % HDP Kosova.

Situace je velmi nestabilní, což ukázaly i nepokoje, ke kterým došlo v polovině března 2004. Podzimní volby se konaly za srbského bojkotu a ukázaly nefunkčnost politiky multikulturalismu v této autonomní provincii. Jmenování bývalého předáka UÇK Ramushe Haradinaje do čela vlády vyvolalo pobouření na srbské politické scéně. Nového premiéra vnímají Srbové pro nadcházející jednání o budoucím statusu Kosova jako nepřijatelného partnera, velmi často je zmiňována jeho minulost obchodníka s drogami, brutalita za kosovské války či údajná pedofilie. Haradinaj se sám vydal 9. března 2005 Mezinárodnímu soudnímu tribunálu pro bývalou Jugoslávii do Haagu,

Foto ČTK

ve svém prvním vystoupení před tribunálem však odmítl všech 37 obvinění mj. z vraždy, znásilnění či perzekuce srbských, romských a albánských civilistů. Významnou bezpečnostní hrozbou v oblasti je i Albánská národní armáda napojená na organizovaný zločin, existuje riziko dalších operací této guerillové formace a eskalace do ozbrojeného konfliktu.

Napětí přetrvávající v jihosrbské oblasti může kdykoliv zasáhnout celý region. Znepřátelené strany nejsou nakloněny kompromisům, takže jako nejrealnější řešení se v současnosti jeví prodloužení mandátu UNMIK, resp. oddálení konečného řešení statusu provincie. Do té doby, než bude vyřešen status Kosova, nelze očekávat ani začlenění Srbska a Černé Hory do EU.

Bosna a Hercegovina (BaH)

Bosna a Hercegovina se stala protektorátem pod mezinárodním dohledem, ve kterém bude docházet k postupnému předávání pravomocí místním činitelům. Je dvoustátím se třemi národy, kde se veškerý život odehrává na poli segregace. Všechny tři entity mají samostatnou armádu, policii, zastupitelské složky, které jsou ve vleku politických stran a jsou založeny na národní příslušnosti. V případě této země proto nelze hovořit o jednotné vnitřní politice, ani o klasickém uspořádání státu.

Federální orgány se zabývají většinou mezinárodními záležitostmi a nemají vliv na vnitřní politiku. Ta spadá pod mandát Republiky srbské a Federace Bosny a Hercegoviny. Politici v obou entitách se však k naplňování Daytonských dohod staví velmi chladně a snaží se mařit úsilí mezinárodního společenství o vytvoření multietnic-

kého státu. Vysoký reprezentant OSN (Office of the High Representative, OHR) reagoval v roce 1997 na obstrukce místních politiků navýšením svých pravomocí, zejména v oblasti občanských aspektů Daytonu, a ve své podstatě tak udělal krok zpět. Bez tohoto rozhodnutí by však nebylo možno zajistit návrat uprchlíků do jejich předválečných domovů či umožnit svobodu pohybu. Namísto plánované decentralizace tak došlo k větší centralizaci moci ze strany mezinárodního společenství. Moc mezinárodního společenství ovlivňuje život na všech úrovních – státní, regionálních i městských. Základní determinantou nejen u voleb v Bosně a Hercegovině je etnická příslušnost, země i společnost jsou uspořádány na principu segregace. V posledních letech se navíc zvyšuje i emancipační úsilí chorvatského národa o nějakou formu vlastní samostatnosti v rámci soustátí. V dohledné době tedy nelze hovořit o začlenění tohoto státu do EU. Úvahy o ní budou možné až s odchodem mocenské dominance mezinárodního společenství a konsolidací demokracie.

Mandát nad bezpečnostní oblastí, který až do loňského roku vykonávala Severoatlantická aliance v rámci misí IFOR (Implementation Force), SFOR (Stabilisation Force) a SFOR II, převzala však nyní Evropská unie. Mnohonárodnostní stabilizační síly EUFOR jsou plnoprávným nástupcem SFOR a vykonávají svou misi na základě implementace první a druhé přílohy Daytonské mírové dohody. Mise EUFOR byla pojmenována na základě řecké báje o bohyni hojících se ran – Althea. Pověst vypráví, že sudičky řekly Althei, že její syn Meleagros zemře jakmile shoří kus dřeva, jež vhodily do ohně. Bohyně vytáhla polínko, uhasila jej a vložila jej do své hrudi, čímž zachránila život svého syna. Podobně by po uhašení válečného ohně v Bosně měla mise Althea být nápomocná v hojení ran celé země a jejího lidu.

Mise by měla zajistit bezpečné prostředí v zemi, plnění Daytonských mírových dohod, podpořit zemi na cestě integrace do EU a přispět k vytvoření stabilní, mírové a multietnické Bosny a Hercegoviny. EUFOR tvoří 7 000 vojáků z 22 členských zemí EU (Rakousko, Belgie, Česká republika, Estonsko, Finsko, Francie, Německo, Řecko, Maďarsko, Irsko, Itálie, Litva, Lotyšsko, Lucembursko, Nizozemí, Polsko, Portugalsko, Slovensko, Slovinsko, Španělsko, Švédsko, Velká Británie) a 11 nečlenských států EU (Albánie, Argentina, Bulharsko, Kanada, Čile, Maroko, Nový Zéland, Norsko, Rumunsko, Švýcarsko, Turecko).

Albánie

V roce 1992 podepsala Albánie s ES Dohodu o vzájemném obchodu a spolupráci a začala čerpat prostředky z programu PHARE. V roce 2000 byl rozšířen bezcelní přístup na evropské trhy pro albánské produkty a země byla společně s ostatními státy západního Balkánu označena za potencionálního kandidáta na členství v EU. O tři roky později zahájila Evropská komise oficiální jednání o přístupu ke Stabilizační a asociační dohodě. I přes určitou stabilizaci země však nelze hovořit o konci tranzice resp. o konsolidaci režimu. Politické strany jsou řízeny klanovými strukturami, opoziční Demokratická strana nejeví zájem o konstruktivní dialog s vládou Socialistickou stranou, v zemi je rozšířena korupce, nepotismus, praní špinavých peněz je přirozeným jevem a albánský organizovaný zločin, napojený na kosovsko-albánské nadnárodní kriminální struktury patří k nejaktivnějším, jak na evropském, tak na americkém kontinentě. V nedávné době vydala albánská vláda prohlášení, ve kterém přiznává, že není schopna kontrolovat 25 % svého území, jež je ovládáno místními klanovými strukturami a albánskou mafií. Politická kultura v zemi je na velmi malé úrovni.

Soudní systém vystavěný v roce 1992 na „zelené louce“ nelze zařadit mezi standardní: platy soudců zůstávají velmi nízké a korupce v rámci soudnictví je běžnou záležitostí. Stejně tak životní úroveň Albánců je ve srovnání s průměrem EU velmi nízká, úmrtnost novorozenců je naopak pětikrát vyšší. Šedá ekonomika odrazuje potenciální investory a zabraňuje volnému trhu, země trpí odlivem kvalifikovaných pracovních sil a výsledky boje s chudobou nejsou příliš viditelné.

Velmi pozitivně je naopak hodnocena albánská zahraniční politika vůči Makedonii a Srbsku, resp. fakt, že nepodporuje vytvoření Velké Albánie. I přes neexistenci etnického konfliktu ovšem zůstává demokratizace Albánie na velmi nízké úrovni a prozatím nelze hovořit o blízké perspektivě započetí vstupních rozhovorů s EU.

ČR A REGION ZÁPADNÍHO BALKÁNU

Balkán je pro ČR jako nového člena EU přirozeným zájmovým prostorem. Tento fakt vychází z historické zkušenosti a odráží v sobě i aktuální bezpečnostní, ekonomickou a politickou dimenzi. Zájem na stabilizaci regionu souvisí též s pragmatickou snahou zamezit ilegální migraci do ČR, odlehčit českému azylovému systému a zvýšit kontrolu

nad organizovaným zločinem. Kontrola ilegální imigrace se proto stala jedním z hlavních důvodů nastartování pilotního projektu řízené migrace, do kterého ČR v první vlně zařadila z balkánských zemí Chorvatsko a Bulharsko.

Zájem ČR na konsolidaci politických systémů balkánských zemí a jejich rychlou integraci do EU je i jedním z důvodů participace českých vojenských jednotek na balkánských misích. O účasti naší armády v mírových misích na území bývalé Jugoslávie rozhodla vláda tehdejší ČSFR 16. ledna 1992. Čeští a slovenští dobrovolníci se zapojili do mise UNPROFOR (United Nations Protection Forces) v březnu téhož roku a jejich celkový počet do uzavření Daytonských mírových dohod dosáhl 2 250 vojáků. K nejdůležitějším úkolům patřilo organizování mobilních pozorovacích týmů, dohled nad uloženými zbraněmi z nepřátelých stran, patrolovací činnost na desítkách kontrolních stanovištích a humanitární pomoc. V roce 1995 odletěli na území chorvatské Krajiny čeští vojáci účastníci se mise UNCRO (UN Confidence Restoration Operation in Croatia) a o rok později byla do východní Slavonie vyslána česká polní nemocnice (mise UNTAES – UN Transitional Authority for Eastern Slavonia). Stejně tak se Češi podíleli na misích IFOR (Implementation Force), SFOR (Stabilisation Force) a SFOR II s úkolem zabezpečit plnění Daytonských mírových dohod. Povstání v Albánii předcházelo vyslání polní nemocnice v rámci AFOR (Albanian Force) v roce 1999 a ve stejném roce byla zahájena mise KFOR (Kosovo Force) v Kosovu. Poslední krize na území bývalé Jugoslávie, v Makedonii v roce 2001, byla příčinou vytvoření nové vojenské jednotky v rámci mírové operace Essential Harvest, jejímž cílem byl výběr zbraní albánských povstalců.

Zapojení Armády ČR bylo mezinárodním společenstvím hodnoceno velmi pozitivně a připravilo Českou republiku na vstup do NATO. V současnosti působí na Balkáně v rámci mise Althea v Bosně 62 příslušníků AČR a dále společný česko-slovenský prapor v Kosovu.

V souvislosti s působením českých kontingentů v mírových misích došlo i k zapojení českých vládních a nevládních organizací do projektů civilně-vojenské spolupráce (rekonstrukce, ekonomické vyhodnocení pro návrat uprchlíků a běženců, zajištění vhodných projektů pro zabezpečení dočasného ubytování civilního obyvatelstva, distribuce humanitární pomoci apod.). V roce 1995 uvolnila vláda ČR na pomoc při poválečné obnově Bosny a Hercegoviny částku ve výši 3 miliónů USD. V rámci prvního pracovního stolu Paktu stability pro jihovýchodní Evropu (s názvem „Demokratizace a lidská práva“)

byl hlavní aktivitou ČR projekt předávání zkušeností v oblasti reformy veřejné správy. Ve druhém pracovním stole (Hospodářství, spolupráce a rozvoj) je prioritou ČR oblast energetiky. V rámci donorské skupiny se ČR podílela na vytváření společného trhu s elektrickou energií a na projektu budování elektrického managementu v Kosovu. Ve třetím pracovním stole Paktu stability byla pro ČR nejvýznamnějším projektem výstavba azylového zařízení v Bosně a Hercegovině.

Druhou dimenzi podpory integrace balkánských zemí do euroatlantických struktur tvoří ekonomické důvody. České výrobky mají na Balkáně tradici, poměrně dobrý zvuk a ČR vykazuje se všemi balkánskými zeměmi trvale kladné saldo ve vzájemné obchodní výměně. Stabilizace regionu a jeho integrace do Evropské unie je tedy pro podporu českého exportu do areálu jihovýchodní Evropy klíčová. Perspektivy uplatnění českých vývozců jsou zejména v oblasti výstavby infrastruktury (železničních a silničních koridorů), výstavby elektráren (např. výstavba tepelné elektrárny Kolubara B v Srbsku a Černé Hoře) či ekologických projektů. Ze zemí západního Balkánu se jako nejperspektivnější odbytiště v současné době jeví Chorvatsko, tato země patří ke středně důležitým obchodním partnerům ČR. Předpoklady uplatnění českých vývozců na trzích balkánských zemí jsou ovlivněny omezenými fi-

nančními možnostmi těchto zemí a současně limitovanou schopností českých subjektů financovat vlastní vývozy. ČR má zejména zájem na obnovení obchodních vztahů se Srbskem a Černou Horou, což ale omezuje pomalé tempo reform, špatný obraz země v zahraničí, byrokracie a korupce. Velká většina investičních projektů v této části Evropy neuspěje zejména kvůli obstrukcím ze strany místní byrokracie či nesolventnosti a zkorumpovanosti investora.

ČR je však obecně v jihovýchodní Evropě vnímána velmi pozitivně. Balkán byl začleněn mezi priority české zahraniční politiky, z hlediska ČR to znamená, že se v dlouhodobé perspektivě míní angažovat jako prostředník mezi Balkánem a EU a zviditelnit se tak v rámci Společné zahraniční a bezpečnostní politiky (SZBP) Evropské unie. V zahájení přístupových rozhovorů s nejžhavějším kandidátem regionu – Chorvatskem, však podporuje ČR britské, nizozemské, švédské a finské stanovisko podmíněné vydáním bývalého generála Gotoviny. Sleduje tak bez významnějších odchylek zahraniční politiku dalších zemí EU, vlivných v tomto regionu. V tomto duchu se tedy česká diplomacie snaží v současnosti spíše o jednotný přístup ke všem zemím západního Balkánu a prosazuje jejich společný vstup do EU, což může do určité míry diskvalifikovat právě Chorvatsko, které ekonomickými parametry převyšuje zbytek regionu.

Český příslušník mise SFOR během cvičení v Bosně (foto ČTK)

Politika EU v postsovětském prostoru aneb kam až sahá Evropa?

RADEK ŠMÍD, PETRA KUCHYŇKOVÁ

S rozpadem Sovětského svazu v roce 1991 se radikálně změnila geopolitická situace ve východní Evropě. Na jeho místě vznikla řada samostatných republik, které nastoupily transformační kurs od nedemokratického politického režimu s centrálně řízenou a státem vlastněnou ekonomikou směrem k politicky otevřenějšímu systému vlády a tržnímu hospodářství. Na nové uspořádání byla nucena reagovat i sjednocená Evropa hledáním vhodných nástrojů k navázání vztahů s novými státy a k podpoře jejich transformace.

Následující text se primárně zaměřuje na rozvoj vztahů EU k Ukrajině, Moldávii a Bělorusku, specifickým případem je potom problematika utváření vazeb EU a Ruska, jejichž kvalitu i geopolitické významy nelze stavět do jedné řady s ostatními evropskými státy postsovětského prostoru. V případě tří jmenovaných evropských států SNS totiž do značné míry platí to, že přístup EU k sousedům, kteří deklarují snahu o těsnější spolupráci, se stává také nástrojem pro ovlivňování vnitropolitické situace těchto zemí. Příslib plného členství se tak stává nástrojem zahraniční politiky EU k urychlení procesu politických a ekonomických reforem v konkrétních zemích. Lavírování v příslibu potenciálního členství může naopak vést k negativnímu vývoji, jak to v mnoha ohledech dokládá též vývoj vztahů EU ke jmenovaným postsovětským státům.

Základní rámec spolupráce EU s Ukrajinou, Moldávií a Běloruskem

Základem pro navázání kontaktů na institucionální bázi se stal v polovině 90. let 20. století systém *Dohod o partnerství a spolupráci* (Partnership and Cooperation Agreements – PCA).

Základem politiky EU vůči postsovětskému prostoru se stal předpoklad, že nástupnické státy Sovětského svazu

tvorí relativně homogenní skupinu v rámci Společenství nezávislých států (SNS), za jehož centrální článek byla nadále považována Ruská federace. Prioritou v daném okamžiku bylo právě navázání a udržování funkčních a korektních vztahů především s Ruskem, takže ostatní postsovětské státy (s výjimkou pobaltských republik) se setkávaly s nižší pozorností ze strany EU.

PCA měly nahradit dohody, které upravovaly především obchodní vztahy z bývalým Sovětským svazem. Jako první se k iniciativě připojila Ukrajina, kterou v krátkém čase následovaly i Moldávie a Bělorusko. Hned na počátku je však třeba zdůraznit, že iniciativa PCA nenabízela ani potenciální perspektivu plnoprávného členství či možnost přidružení k EU. V případě úspěšné transformace a splnění definovaných podmínek mohly participující státy počítat maximálně se zavedením určité formy volného přístupu na evropský trh.

V průběhu 90. let 20. století se ale jasně ukázalo, že původní představa jakési homogenity zemí SNS, přes řadu nepopíratelně podobných znaků, je iluzorní. SNS nevytvořilo životaschopnou platformu pro hlubší regionální spolupráci. Jednotlivé postsovětské republiky se začaly ubírat různými vývojovými cestami včetně odlišného přístupu k otázce budoucích vztahů s EU.

Především Ukrajinu a Moldávii přestal postupně uspokojovat kooperační rámec PCA, takže začaly vysílat stále silnější signály, že v dlouhodobé perspektivě by se rády staly plnohodnotnými členy EU. Naopak Bělorusko opustilo transformační cestu a jeho prezident Lukašenko zvrátil nesmělé a bolestivé demokratizační trendy směrem k autoritarismu. K podstatným změnám však došlo i na straně samotné EU. Klíčové se stalo zejména rozšíření EU o deset nových členských zemí v květnu 2004, díky němuž Unie stanula na hranicích Ukrajiny a Běloruska.

Geopolitické posuny měla reflektovat nová politika EU k vybraným východoevropským a středomořským zemím, tak vznikla *Evropská politika sousedství* (European Neighbourhood Policy – ENP). V rámci zemí, jimž bude dále věnována pozornost, se tato politika v současnosti týká Ukrajiny a Moldávie.

Zájmem EU je především zajistit si na svých hranicích stabilní a prosperující sousedy. Jako odměna pro partnery angažované v ENP je proto opět nabízena perspektiva režimu volného obchodu s EU. Ani v rámci ENP tedy není zmínka o možném členství či přidružení k EU. Odpověď na otázku, proč tomu tak je, lze nalézt v tom, jak Rusko kontinuálně deklaruje, že Ukrajina, Moldávie a Bělorusko jsou prostorem jeho životních zájmů. Platilo to zejména ve vztahu k Ukrajině. Z řady oficiálních vyjádření EU proto zaznívalo, že jejím cílům plně postačí, když Ukrajina zůstane předvídatelným partnerem a bude účinně spolupracovat na potírání tzv. „měkkých bezpečnostních rizik“ (ilegální migrace, organizovaný zločin ve všech možných podobách, mezinárodní terorismus atd.).

Není náhodou, že v rámci posledního summitu mezi Ruskem a EU, který se uskutečnil v listopadu 2004 a měl se věnovat společným bodům vztahů obou aktérů, nakonec výsledky jednání zastínily vzájemné neshody ohledně přístupu ke zmanipulovaným ukrajinským volbám, jež stály na počátku tzv. oranžové revoluce. Současný mírný chlad ve vztazích Ruska a EU, který následoval po období, v němž především ruská strana dávala najevo, jak velmi stojí o těsnější politické i ekonomické vazby s EU, souvisí s tím, jakého uvítání se v Bruselu dočkal západní kurz nového ukrajinského prezidenta Juščenka.

Ukrajina – mezi Západem a Východem

Ukrajina, která vyhlásila nezávislost v srpnu roku 1991, patří k největším a nejlidnatějším zemím Evropy. Po posledním rozšíření EU v květnu 2004 se prostřednictvím přijetí Maďarska, Polska a Slovenska stala bezprostředním sousedem Unie, navíc představuje důležitou tranzitní zemi pro ruskou ropu a plyn.

Vývoj vztahů EU a Ukrajiny se však dal jen stěží označit za úspěšný a bezproblémový. Ukrajina v dlouhodobé perspektivě usiluje o status plnoprávného člena EU, ale její ambice daleko přesahují cíle, které by ve vzájemném vztahu byla Unie ochotna akceptovat.

Vzájemné vztahy na institucionalizované rovině začala Ukrajina s EU budovat na základě zmíněné iniciativy PCA.

Ukrajina byla v roce 1994 první postsovětskou zemí, která se k PCA připojila. Díky komplikovanému a prodlužovanému procesu ratifikace dohod v EU však tyto vstoupily v platnost až v roce 1998.

Ukrajina se následně stala též první ze základajících zemí někdejšího Sovětského svazu, která deklarovala záměr stát se plnohodnotným členem EU. Stalo se tak 11. června 1998, kdy prezident Kučma schválil *Strategii ukrajinské integrace do Evropské unie*, v níž si Ukrajina vytkla jako dlouhodobý cíl plnoprávné členství v EU. Podle této integrační strategie, upřesněné na začátku roku 2002, se hlavní prioritou ukrajinské zahraniční politiky měly stát jednání o asociačních dohodách a zavedení volného obchodu s EU. Tento cíl měl být splněn v roce 2004. V další etapě do roku 2007 mělo dojít v klíčových oblastech k harmonizaci ukrajinské legislativy s evropskou, k zavedení celní unie a do roku 2011 i ke splnění kodaňských kritérií v plné šíři.

Nepříliš radostný pokrok politických a ekonomických reforem ovšem proměnil strategii ukrajinské integrace v příliš ambiciózní plán. Na zvyšující se ambice Kyjeva EU nereagovala kladně a perspektivu členství Ukrajině neposkytla. V prosinci 1999 pouze uveřejnila dokument Společná strategie pro Ukrajinu, na základě které se mělo budovat strategické partnerství mezi oběma aktéry. Ze strany EU šlo přitom především o zvýšení ekonomické, politické a kulturní kooperace a o spolupráci s Ukrajinou hlavně v oblasti justice a vnitrostátních ukrajinských záležitostí.

Odlišný pohled na ukrajinské ambice nevznikl ani po posledním rozšíření EU v roce 2004. Změny, jež sebou přineslo, má reflektovat Evropská politika sousedství, která pro Ukrajinu vzešla ze společného summitu v říjnu 2003. Ani ona však nenabízela Ukrajině perspektivu členství či přidružení, i když EU na jejím základě poskytuje Ukrajině finanční a technickou podporu skrze program TACIS, makro-finanční asistenci či Evropskou investiční banku. Od roku 1991 se Unie tímto způsobem stala nejvýznamnějším dárce finanční podpory Ukrajině v podobě částky přesahující 1 miliardu euro.

V zahraničněpolitické rovině evropská a euroatlantická rétorika slouží jako protiváha ruských mocenských tlaků na Ukrajinu. Ukrajinské vládnoucí elity si uvědomují nutnost udržovat těsné ekonomické kontakty se svým největším obchodním partnerem, ale ve vztahu k Rusku nechtějí ohrozit svoji politickou nezávislost.

Poslední vývoj vztahů mezi EU a Ukrajinou byl poznamenán vnitropolitickými událostmi na Ukrajině. EU

v průběhu tzv. oranžové revoluce podporovala rétorikou i přítomností svého vysokého zmocněnce pro SZBP Solany opakování prezidentských voleb, v nichž nakonec zvítězil opoziční kandidát Juščenko. Hromadné mítinky v centru Kyjeva na jeho podporu požadovaly pro Ukrajinu vedle demokracie a ekonomických reforem též nasměrování k Evropě. Angažmá EU ale způsobilo značné rozladění Ruska, které v tomto období uvažovalo o tom, že začne hledat v Unii západního ekonomického a politického partnera jako jakousi protiváhu pošramocенého „strategického partnerství“ s USA.

Juščenkova Ukrajina jednoznačně deklaruje snahu vstoupit do NATO a v roce 2007 započít přístupové rozhovory s EU. Unie se přitom pokouší tlumit její nadšení a prostřednictvím tříletého akčního plánu v rámci Evropské politiky sousedství, přijatého v únoru 2005, nabízí na jedné straně velmi těsné ekonomické a politické vazby a na druhé straně se opět vyhýbá konkrétním příslibům plného členství. To potvrzuje, že poslední pozitivní obraty ve vztazích s Ukrajinou nejsou způsobeny nějakým skokovým zlepšením ukrajinských ekonomických ukazatelů či procesu její demokratizace, ale jen politicky.

Nejen EU jako celek, ale i její jednotlivé státy, především ty v její východní polovině, včetně ČR, trápí v otázce vztahů s Ukrajinou jako patrně nejdůležitější bod otázka migrace. Ukrajinští občané tvoří v současnosti téměř jednu třetinu ze zhruba 250 000 legálně žijících cizinců na území Česka v roce 2004. Podle neoficiálních odhadů je ovšem počet Ukrajinců žijících a pracujících v ČR mnohonásobně vyšší, skutečné číslo ale je otázkou spekulací, neboť není přesně zjištělné. Odhaduje se, že nejvyšší podíl u nás žijících Ukrajinců představují načerno najímaní, převážně manuální pracovníci, nelegální ekonomická migrace tak představuje zřejmě nejstinnější stránku ve vztahu Ukrajiny nejen k ČR, ale i k EU jako k možnému partneru v jednání o členství.

Z hlediska ČR lze přesto diplomatické vztahy s Ukrajinou v současnosti označit za korektní. V reakci na stále hlasitější aspirace Ukrajiny na plné členství v EU se (opět jako v případě Balkánu) česká pozice neodlišuje příliš od hlavní zahraničněpolitické linie členských zemí Unie. Jinak řečeno česká diplomacie podporuje a vítá posilování proreformního a proevropského trendu na Ukrajině, ale ke konkrétnímu příslibu plného členství se staví váhavě.

Moldávie – země na okraji zájmu

Moldávie v současnosti patří k nejméně rozvinutým a nejhudším zemím Evropy. Od vzniku samostatného státu v roce 1991 se potýká se značnými politickými, ekonomickými i národnostními problémy. V současnosti není přímým sousedem EU, ale stane se jím po předpokládaném přistoupení Rumunska do Unie v roce 2007.

Z trojlístku sledovaných zemí dosahuje Moldávie nejlepších výsledků v oblasti přiblížení se demokratickým principům vlády. Zvláště pokud jde o průběh parlamentních voleb jako jediná kontinuálně splňuje nároky kladené na svobodný a poctivý volební proces. Výjimku z tohoto trendu ovšem tvoří volby na regionální úrovni, které trpí řadou „neduhů“ typických pro postsovětských prostor – zneužití administrativních zdrojů, neobjektivní média, uvěznění opozičních kandidátů atd. Zcela zvláštní případ představuje separatistická Podněsterská republika, kde jsou politické procesy se silnými autoritářskými tendencemi zcela mimo kontrolu centrálních orgánů v Kišiněvě. Pozici nejsilnější parlamentní strany, která současně třímá v rukách vládu v Moldávii, má komunistická strana, jak potvrdily též parlamentní volby v roce 2005. Zajímavé však je, že moldavští komunisté se v předvolební kampani i po vítězných volbách postavili do role podporovatelů vstupu země do EU a velkých eurooptimistů, na rozdíl od moldavské pravice, kterou právě komunisté během volební kampaně nezřídka obviňovali z proruských tendencí a ze snah „zaprodát“ suverenitu země.

Moldávie byla ve vztahu k EU mezi prvními státy, jež se připojily k PCA. Stalo se tak v říjnu 1994. Vinou zdlouhavého schvalovacího procesu ze strany EU však dohody vstoupily v platnost až v červenci 1998. V současnosti se Moldávie angažuje i v nové Evropské politice sousedství. V rámci těchto smluvních vztahů EU poskytla Moldávii pomoc přesahující čtvrt miliónu euro prostřednictvím Programu potravinového zabezpečení (Food Security Programme – FSP), programu TACIS, Evropské investiční banky a dalších nástrojů.

Moldavská diplomacie, podobně jako ukrajinská, se však nechce spokojit s cíly, které vymezuje ENP a prostřednictvím *Koncepce integrace republiky Moldávie do Evropské unie* si v září 2003 stanovila cíl v podobě členství v EU. Moldávie v tomto dokumentu vyjadřuje ambici, aby byla zahrnuta do rámce Stabilizačního a asociačního procesu pro země západního Balkánu. EU se ovšem k moldavským snahám o plnohodnotné členství nestaví

Předseda Evropské komise José Manuel Durao Barroso vítá v Bruselu ukrajinského prezidenta Viktora Juščenka

příznivě a nechce zacházet ve vzájemném vztahu za rámec ENP.

Z hlediska problematiky ekonomické migrace platí pro Moldávii ve vztahu k EU a jejím členům podobné skutečnosti jako v případě Ukrajiny, pouze s tím rozdílem, že počet Moldavanů legálně i ilegálně směřujících do EU nedosahuje vysoký počet migrujících Ukrajinců. Počet moldavských občanů žijících na území ČR je řádově nižší a pohybuje se spíše v počtech tisíců, nežli desetitisíců až statisíců, jako je tomu u ukrajinských imigrantů.

Přestože diplomatické vztahy ČR jako jednoho z členů Unie k Moldávii lze podobně jako v případě Ukrajiny označit za dobré a korektní, ČR se nepasuje do role výrazného podporovatele vstupu Moldávie do EU (podobně jako v případě Ukrajiny), přestože problémy, jichž se EU v souvislosti se vstupem těchto zemí obává (migrace) fakticky řeší již nyní.

Přes určité dílčí úspěchy je nutno přiznat, že i Moldávie se dodnes potýká s rozsáhlými politickými a ekonomickými problémy a splnění kodaňských kritérií je otázkou spíše vzdálené budoucnosti.

Bělorusko – autoritářský režim na hranicích EU

Vztahy mezi Běloruskem a EU se vyvíjely odlišnou cestou než v případě Ukrajiny a Moldávie. Za těmito rozdíly je třeba hledat zejména fakt, že Bělorusko opustilo cestu váhavé transformace a přiklonilo se k autoritářskému režimu.

V počátečním období po získání samostatnosti v roce 1991 přitom Bělorusko do značné míry kopírovalo osud Ukrajiny i Moldávie. Politickou moc si zde udrželi pragmatičtí představitelé komunistické nomenklatury, kteří zahájily polovičaté politické a ekonomické reformy.

Zahraničněpolitickou prioritou se staly na jedné straně funkční a přátelské vazby s Ruskem, snažilo se ale prohloubit i vztahy s evropskými a euroatlantickými strukturami. Tento trend se promítl do rétoriky běloruských vládnoucích elit, které vyslovovaly cíl „návratu do Evropy“. Bělorusko se postupně stalo členem IMF, Světové banky, OBSE a Evropské banky

pro obnovu a rozvoj (European Bank for Reconstruction and Development – EBRD). Ve srovnání s ostatními středo a východoevropskými zeměmi však zůstávalo ve vztazích k západním strukturám angažováno nejméně.

Ve vztahu k EU se Bělorusko v roce 1995 připojilo k PCA, ale na rozdíl od Ukrajiny a Moldávie dohody nikdy nevstoupily v platnost. Během ratifikačního procesu došlo v běloruské vnitřní politice k události, která změnila jeho zahraničněpolitickou orientaci a radikálně zhoršila vztahy s Uníí. Pomocí referenda z roku 1996 běloruský prezident Alexandr Lukašenko prosadil dalekosáhlé změny ústavy, které upevňovaly jeho moc v běloruském politickém systému a znamenaly odvrát od nevýrazného ale přece jen reformního kurzu. Třeba říci, že podobnou snahu o oslabení zákonodárné moci vyvinul v roce 2000 i ukrajinský prezident Kučma, obehnutí parlamentu pomocí referenda však zabránil Ústavní soud Ukrajiny.

Lukašenko podřídil své vůli výkonnou, zákonodárnou i soudní moc a v současnosti je téměř neomezeným vládcem Běloruska. Dodržování lidských práv, vlády práva či svobody tisku je vážně omezeno. Běloruské opozici je umožněna určitá okleštěná existence, ale je zbavena reálné šance ovlivňovat politiku a její nejvýznamnější postavy v řadě případů záhadně zemřely či zmizely. Šťastnější jedinci byly „pouze“ donuceni k emigraci. Díky tomu je dnes Bělorusko považováno za politicky nejméně otevřený systém a za poslední jednoznačně autoritářský režim v Evropě.

Vývoj od roku 1996 nemohl nepoznamenat běloruskou zahraniční politiku. Lukašenko při získávání a udržování politické moci umně využívá nostalgie velké části běloruské společnosti po sovětském období a sám sebe staví do role politika, který vždy bojoval proti rozpadu SSSR a hořce ho lituje. V „sovětském“ duchu se neslo i Lukašenkovo vyobrazení Západu jako „zla“. Běloruský prezident se začal v důsledku toho téměř výlučně orientovat na Ruskou federaci. Jeho důvody přitom byly pragmatické: Ekonomické vazby RF a Běloruska mají podobu úplné energetické závislosti na Rusku. Nelze pominout ani Lukašenkovy někdejší osobní ambice na ruské politické scéně.

Následkem prosazení Lukašenkova autoritářského stylu vládnutí se rapidně zhoršily vztahy s EU. Ratifikační proces PCA započatý roku 1995 byl zmražen. Technická a finanční pomoc běloruské transformaci byla zastavena s výjimkou humanitární pomoci, podpory regionálních projektů a programů pro posílení občanské společnosti. Na rozdíl od Ukrajiny a Moldávie, Bělorusko v současnosti neparticipuje na ENP a nedeklaruje ani snahu stát se členem EU.

Napjaté vztahy panují i mezi Běloruskem a ČR. Česko patří k hlasitým kritikům Lukašenkova režimu, který opakovaně obviňuje z porušování lidských práv a demokratických principů vládnutí. Situace se vyostřila na sklonku roku 2002, kdy Česko odmítlo udělit Lukašenkovi vstupní víza, aby se mohl zúčastnit summitu NATO v Praze. Odmítnutí bylo odůvodněno odkazem na zmiňované porušování lidských práv Lukašenkovým režimem. Napětí mezi oběma zeměmi trvá do současnosti. Posledním důkazem vyostřených vztahů se stala diplomatická roztržka na počátku roku 2005, kdy Bělorusko, navzdory diplomatickému pasu, dočasně zadrželo a posléze vypovědělo hospodáře českého zastupitelského úřadu v Minsku. Stalo se tak na základě obvinění českého diplomatického pracovníka z porušení běloruských zákonů. České minister-

stvo zahraničí označilo celou situaci za vykonstruovanou ze strany běloruských úřadů, vnímalo ji jako porušení mezinárodního práva a reagovalo recipročním vypovězením běloruské diplomatky.

Napjaté vztahy se do určité míry odrážejí i v ekonomické oblasti. Některé české firmy raději exportují své zboží přes třetí země a snaží se tak vyhnout potenciálním problémům, které by mohla běloruská strana vytvářet.

Rusko a Evropa – věčný otazník?

Vývoj vztahů Rusko – EU představuje v rámci postsovětského prostoru specifický problém. Vztah Ruska k evropským integračním strukturám od vzniku samostatného státu v roce 1991 určovaly 2 skutečnosti: Rusko se muselo vyrovnávat s tím, že někdejší sovětské satelity i někteří bývalí členové SSSR v prostoru ruských geopolitických a geostrategických zájmů, stále více usilovaly o členství v těchto strukturách. Rusko jako klíčový nástupnický stát SSSR se proto snažilo, aby nebyl obcházen jeho (alespoň formální) souhlas. Navazovalo proto „speciální vztahy“ s těmito strukturami, založené na tom, že Rusko vzhledem ke své specifičnosti neuvažuje v dohledné době o vstupu do těchto struktur, snaží se ale o institucionalizaci nebo smluvní zakotvení speciálního vztahu s nimi, odlišného od jejich vazeb na jiné vnější aktéry mezinárodního systému. Takový postup uplatnilo Rusko v případě NATO a do určité míry se o něj pokoušelo a pokouší i vůči EU.

Unie v rámci snahy rozvíjet společnou zahraniční politiku samozřejmě nemůže Rusko pominout, a to z politických, strategických, ale ani z ekonomických důvodů. EU ve vztahu k Rusku, podobně jako k dalším postsovětským státům, vždy deklarovala hlavně zájem na vnitřní stabilizaci a demokratizaci. S tímto záměrem byla v roce 1997 uzavírána též dohoda o partnerství a spolupráci (PCA). Od roku 2000 do listopadu 2004 se přitom uskutečnilo celkem 10 bilaterálních summitů, na kterých se obě strany snažily pokročit ve spolupráci ve 4 hlavních oblastech: Ekonomická spolupráce měla mít podobu realizace společného ekonomického a obchodního prostoru a postupné liberalizace obchodního styku. Vedle spolupráce politické a kooperace na poli vědy, výzkumu a životního prostředí je nejdůležitější oblastí justice a vnitro. EU chce především po svém východním rozšíření, které prostřednictvím Kaliningradu posunulo její vnější hranici až k samotnému Rusku, realizovat společný akční plán boje proti organizovanému zločinu.

Východní rozšíření EU, které zahrnovalo i tři pobaltské státy, dodalo vznikajícím vztahům nový impuls. Pobaltí svoji snahu o vstup do EU často překládalo jako úsilí o definitivní vymanění se z potenciální zóny ruského vlivu, i když na druhé straně euroskeptikové někdy ironicky poukazují na to, že Rusové lingvisticky odhalili pravou tvář EU, když ji v překladu nazývají *Europejskij Sojuz*, a že tedy v případě svého vstupu do EU neměly pobaltské státy příliš o co stát. Skutečností je, že vstup Pobaltí do EU Rusko nevnímalo tak problematičticky jako rozšiřování NATO. Pojil se s ním však praktický problém. V souvislosti s východním rozšířením bylo třeba uzavřít speciální smlouvy řešící status Kaliningradu a především režim tranzitu ruského obyvatelstva této enklávy přes území rozšířené EU. Společné stanovisko Ruska a EU k otázce Kaliningradu bylo podepsáno na summitu v roce 2002, společné stanovisko k otázkám rozšíření EU a vzájemných vztahů EU-Rusko pak v roce 2004. Dnes tranzit Rusů z Kaliningradu přes území EU umožňuje zvláštní bezvízový režim, v praxi však problémy trvají. Rusko musí řešit otázku ekonomické izolace Kaliningradu i jeho zvláštní geostrategickou pozici v bezpečnostní architektuře Evropy coby někdejší raketové základny. Kaliningrad proto bude Rusko i nadále spojovat jako jeden z problematičtějších bodů s EU, jíž jde hlavně o zamezení nelegální migrace, pašování drog, zbrani a průniku organizovaných skupin přes vnější hranici.

V posledních letech vlády Borise Jelcina a především po nástupu Vladimira Putina, se Rusko nezdálo pokoušet hrát tzv. „evropskou kartu“ jako jakousi protiváhu svým vztahům k USA, a to v podobě vazeb s některými evropskými státy (především Francií a Německem) i s EU jako takovou (zejména po jejím východním rozšíření). Přesto i v těchto vztazích existovaly neshody, zejména kritika ruského postupu v Čečensku ze strany EU. Přesto současná EU na rozdíl od USA nekritizuje příliš vehementně ani autoritářské tendence Putinova vládnutí, ani jeho postup vůči ruským podnikatelům-oligarchům. Není proto náhodou, že prezident Putin v projevu o stavu země z června 2004 označil za jednu z priorit ruské zahraniční politiky rozvoj vztahů s EU (USA byly v této souvislosti zmíněny až na 3. místě a ještě spolu s Čínou a Indií). Nejviditelnějším důkazem „evropského“ snažení úsilí Ruska ovšem byla ratifikace Kjótského protokolu v roce 2004. Politickou změnu přinesly až události na Ukrajině. Dá se říci, že Rusko vnímalo evropskou podporu Juščenkovi a jeho „oranžové revoluci“ jako snahu EU vystřídat v oblasti jeho vlastní geopolitický vliv.

Současné Rusko však ve vztazích k EU a jejím členům zdaleka nehraje již jen roli geopolitického hráče. Vzájemné vztahy se přesunují na platformu *low politics*, kde nacházejí řadu významných rozměrů. Z praktického hlediska náleží k problematičtějších bodům (jako v případě téměř všech postsovětských států) otázka migrace. Z hlediska ČR jako člena EU a cílové země jde zejména o obyvatele Čečenska, kteří u nás donedávna tvořili nejpočetnější skupinu nelegálních uprchlíků končících ve sběrných táborech. Na rozdíl od Ukrajinců jejich motivace není primárně ekonomická, zejména v posledních třech až čtyřech letech tvořili migrační vlny v závislosti na vývoji válečných událostí v zemi. Počet čečenských uprchlíků v ČR během roku 2004 citelně poklesl, stále však tvoří významnou skupinu žadatelů o statut uprchlíka v ČR.

Navzdory některým politickým problémům nelze Rusko pominout ani coby velmoc ekonomickou či spíše coby významný prostor obchodních a investičních příležitostí. Není náhodou, že ekonomický rozměr vzájemných vztahů byl v relacích Rusko – EU akcentován vedle spolupráce v boji proti rizikům vnitřní bezpečnosti nejčastěji. Kritiky, které směřují proti určitému podceňování česko-ruských vztahů, často zmiňují zanedbávání a ztrátu ekonomických vazeb s touto zemí. Faktem je, že nejen české investory po vzniku samostatného ruského státu odrazovala rizika nejistého právního prostředí a křehkost politicko-ekonomické situace, hlavně v souvislosti s krachem měny v roce 1998, kdy nastal „úprk“ západních firem z této oblasti. Dobrý dojem nečinila ani otázka ruského dluhu vůči českému státu, který se RF zavázala splatit do konce roku 2006. Po počátečních problémech, poznamenaných např. kauzou vrtulníků pro českou armádu, jimiž se ruská strana zavázala umořit část několikamiliardového dluhu vůči ČR, na strojích však byly detekovány vážné poruchy, se nyní Rusku dluh splácet daří podle dohodnutého kalendáře. Přispívá k tomu i zlepšující se makroekonomická situace samotného Ruska, kde rostou měnové rezervy a HDP na obyvatele stoupá až na dvojnásobek oproti roku 2000, kdy důsledky krize ještě doznávaly. V posledních letech proto dochází i v obchodních vztazích ČR a Ruska k posilování vývozu produktů českých firem, což ze strany ČR, která je vůči Rusku příjemcem surovin, napomáhá příznivější bilanci zahraničního obchodu. Vývoz české produkce do RF se v roce 2004 zvýšil o 950 mil. USD, tedy o 65 %, na ruském trhu mají příležitost uspět především farmaka, výpočetní technika, stroje a dopravní prostředky. Přesto především kvůli odběru ruské ropy zaostává český vývoz

do Ruska za dovozem a schodek obchodní bilance tak stále dosahuje téměř 2 mld. USD ročně.

Místo závěru

Dvojice zemí, které deklarují dlouhodobý cíl plnoprávného členství v EU, tedy Ukrajina a Moldávie, vykazují jen malý pokrok v oblasti politických a ekonomických reforem i v prevenci tzv. „měkkých“ bezpečnostních hrozeb. Z tohoto důvodu je ztěžší myslitelné, že by mohly splnit v krátkodobém nebo střednědobém horizontu kodaňská kritéria a stát se členy EU.

Na druhou stranu současný přístup Unie, která odmítá postsovětským státům udělit více než mlhavou naději na členství, do značné míry vzbuzuje podezření z nerovného přístupu. Ukrajina a v Moldávie si kladou otázku, v čem jsou tyto země „horší“ než například Turecko. Přístup EU tak často vzbuzuje spíše podezření, že postsovětské republiky jsou stále obětovány na oltář dobrých vztahů s Ruskem, které musí EU i jeho jednotliví členové brát

v úvahu nejen coby politickou mocnost, ale i jako ekonomický prostor. Je zároveň oblastí, z níž mohou vycházet rizika pro vnitřní bezpečnost zemí EU a stabilitu jejich azylových systémů.

Ve vztahu k některým postsovětským republikám se EU na jedné straně vystavuje nebezpečí, že frustrované východoevropské země opustí váhavý transformační kurs a nastoupí cestu k autoritářskému režimu podobnému běloruskému. Na druhé straně si Unie nechce a nemůže zneprátnit Ruskou federaci, která se stále pokouší dávat najevo, že prostor postsovětských republik Běloruska, Moldávie a Ukrajiny je prostorem jejich životních zájmů a zahraničně politickou prioritou. Budoucnost vazeb EU ke státům postsovětského prostoru je tedy, zejména po událostech na Ukrajině, otázkou otevřenou, která do značné míry také prověřuje smysluplnost úvah o tom, zda může EU nalézt i v citlivých otázkách (jaké představuje též přístup k Rusku), společnou diplomatickou řeč a společný zájem, či zda je SZBP a společná „východní politika“ EU chimérou.

Sbližování z rozumu? Předseda Evropské komise José Manuel Durao Barroso a ruský prezident Vladimir Putin během haagského summitu. (foto ČTK)

EPP-ED a její partneři v zemích na východ od EU

PETR SOKOL

Evropská lidová strana (EPP) se podobně jako další nadnárodní strany musela vyrovnat se vznikem nových demokracií a ambicemi tamních politických uskupení odpovídající ideové orientace vstoupit do celoevropské organizace stran křesťanskodemokratického a konzervativního zaměření. Stanovy Evropské lidové strany obsahují od madridského kongresu v roce 1995 status přidružených členů, jehož nositelé požívají stejná práva jako členské strany ze zemí EU, s jedinou výjimkou, kterou tvoří „rozhodování zahrnující politiku a struktury EU a její institucionální uspořádání“.

EPP a jednotlivé strany v rámci frakce EPP-ED mají dnes ve všech zemích, které lze označit za východní sousedy EU, kontakty se spřízněnými politickými stranami. Jejich forma se pohybuje od přidruženého členství v EPP, přes statut pozorovatele, po neformální kontakty. V poslední kategorii je možné zmínit členství stran ve frakci EPP nebo frakci Skupina evropských demokratů (EDG) v rámci orgánu, který nesouvisí s členstvím v EU, ale v němž zasedají právě zástupci stran z příslušných východoevropských států. Je jím Parlamentní shromáždění Rady Evropy.

Následující analýza se zabývá kontakty frakce EPP-ED ve východoevropských státech, je proto třeba zmínit nejen aktivity související s Evropskou lidovou stranou, ale též kontakty stran zasedajících v části frakce EPP-ED, která se nazývá Evropští demokraté. Tato skupina stran nemá formální vztahy s jinými stranami. Proto bude v textu zkoumána i příslušnost stran k Evropské demokratické unii (EDU), k níž všechny strany Evropských demokratů náležely.

Kontakty budou sledovány partikulárně v jednotlivých státech a představení stran bude věnován větší rozsah, protože pochází ze zemí, jejichž vnitřní politika se u nás neteší nejširšímu zájmu.

Rumunsko: oslabení křesťanští demokraté a menšinová Maďaři

První z partnerských politických stran EPP-ED v Rumunsku je **Národní rolnická strana křesťanských demokratů** (*Partidul National Țărănesc Crestin Democrat – PNȚCD*). Tato strana dosáhla nejvyššího členského statusu v rámci zemí mimo Unii, a to postavení přidruženého člena. Má za sebou velmi dlouhou historii. Vznikla v roce 1926 sjednocením Rolnické strany z Valašska a Multanska a Národní strany ze Sedmihradska. Byla jednou ze dvou klíčových stran meziválečného Rumunska (vedle dodnes existující Národní liberální strany PNL). V roce 1947 ji komunisté rozpustili. Od roku 1970 se členové začali znovu tajně scházet.

Caranisté, jak se jim dle rumunského znění zkratky stranického názvu říká, obnovili svou činnost ihned po pádu komunistického režimu v roce 1989 a přidali k svému názvu přívlástek odkazující na příslušnost ke křesťanským demokratům.

PNȚCD se stala postupně hlavním oponentem postkomunistické Fronty národní spásy, jejímž následovníkem je současná rumunská sociální demokracie a v roce 1996 kolem sebe vytvořila velkou reformní koalici s názvem Demokratický konvent. Toto uskupení s klíčem ve znaku vyhrálo v listopadu 1996 souběžně konané parlamentní i prezidentské volby. Jako hlavní součást Demokratického konventu se PNȚCD stala nejsilnější složkou ještě širší vládní koalice. To se jí však paradoxně stalo osudnou. Vnitřní rozpory spalovaly širokou vládní koalici, zahrnující reformisty, odstěpence od sociálních demokratů i zástupce maďarské menšiny, ale hlavně PNȚCD uvnitř. Vládu za čtyři roky její existence vedli tři premiéři.

Před dalšími volbami se Koalice Demokratický konvent začala drobit a PNȚCD v ní zůstala v podstatě sama. Přes-

to kandidovala pod tímto názvem (upraveným pouze na Demokratický konvent 2000), ve formě volební koalice, která však potřebovala ke vstupu do parlamentu více než 5 procent nutných pro samostatně kandidující strany. Toto rozhodnutí se pro caranisty stalo osudovým. Zvýšené kvórum se jim nepodařilo překročit, takže se stali na 4 roky mimoparlamentní silou. Krátce před volbami na konci roku 2004 vystřídal někdejšího premiéra Victor Ciorbea v čele PNȚCD primátor Temešváru Gheorghe Ciuhandu. Nový lídr, který zároveň kandidoval i na funkci prezidenta, sice přinesl hlasy svých spoluobčanů z Temešváru, v celorumunském měřítku to však na překročení pětiprocentní hranice nestačilo. PNȚCD proto v současnosti zůstává na další 4 roky mimo hlavní proud rumunské politiky.

PNȚCD získala již v roce 1987 ještě jako tajná organizace členství v Křesťanskodemokratické internacionále (CDI). Po roce 1989 se nejprve orientovala na organizaci evropských křesťanských demokratů EUCD, která byla stranám z nových demokracií otevřená již od počátku 90. let. V EUCD dosáhla dokonce statutu plnoprávného člena, stejně jako čeští lidé. Po otevření členství EPP pro strany ze zemí mimo EU zde v roce 1996 získala statut pozorovatele, který byl udělen prvním 7 stranám ze střední a východní Evropy (mezi nimi i KDU-ČSL a ODA). V roce 1998 dosáhla PNȚCD statut přidruženého člena EPP. Angažovanost v EPP však rumunským křesťanským demokratům nebránila zapojit se také do struktur konzervativní EDU, jejímž členem EDU se PNȚCD stala v roce 1998.

Ani v Rumunsku však nechybí EPP partner s parlamentním zastoupením. Druhým přidruženým členem EPP je zde totiž **Demokratický svaz Maďarů v Rumunsku** (*Romániai Magyar Demokrata Szövetség – RMDSz*), jakási obdoba slovenské Strany maďarské koalice (SMK). Zastupuje maďarskou menšinu a je stejně jako SMK jediným relevantním reprezentantem menšinového etnika. Přes nejrůznější obstrukce ze strany rumunských nacionalistů si Demokratický svaz Maďarů v Rumunsku vybudoval stabilní pozici na politické scéně a od poloviny 90. let výrazně zvýšil svůj koaliční potenciál. Představitelé maďarské menšiny se poprvé dostali do rumunské vlády v roce 1996, kdy podpořili reformní koalici vedenou PNȚCD. Po její porážce ve volbách 2000 se ale postavili na stranu hlavního protivníka reformistů – Iliescovy sociální demokracie, podepsali s ní tzv. opoziční smlouvu a udržovali u moci jejich menšinovou vládu.

Ve volbách 2004 Demokratický svaz opět získal zastoupení v obou komorách parlamentu jako čtvrtá nejsilnější strana. Na čtvrtém místě skončil také ve volbách jeho prezidentský kandidát. V druhém kole voleb vyzval Demokratický svaz k podpoře kandidáta sociálních demokratů Nastaseho a deklaroval ochotu opět podpořit vládu sociálních demokratů. Jejich plány ale zkřížil překvapivý výsledek druhého kola volby, v němž zvítězil kandidát centristické koalice DA Traian Basescu. Rumunští Maďari proto opět změnilí názor a podpořili vznik vlády, kterou vede dosud opoziční koalice DA spolu s Humanistickou stranou Rumunsku, jež ve volbách vystupovala jako koaliční partner sociálních demokratů, a s 18 poslanci zvolenými za národnostní menšiny.

Na mezinárodní scéně se Demokratický svaz stejně jako PNȚCD orientoval na EDU a EUCD, a to opět z toho důvodu, že EPP omezuje přímé členské vazby na strany pocházející z členských států EU. V konzervativní EDU mu byl udělen statut člena už v roce 1993 (o 5 let dříve než PNȚCD), v křesťanskodemokratické EUCD dosáhli zástupci maďarské menšiny „pouze“ postavení pozorovatele. V EPP získal Demokratický svaz Maďarů v Rumunsku nejprve statut pozorovatele (v roce 1998) a o rok později i nejvyšší možný statut pro stranu pocházející ze země mimo EU.

Statut tzv. stálého hosta získala v EPP ještě jedna strana maďarské menšiny, Maďarská křesťansko-demokratická strana v Rumunsku (RMKDP).

Bulharsko: tři opoziční strany

Této balkánské zemi vládla koalice tří stran pravého středu v letech 1997–2001. Všichni tři koaliční partneři patřili k Evropské lidové straně (EPP).

Nejsilnější složka koalice, **Svaz demokratických sil** (*Sajuz na demokratitschnite sili – SDS*), se stal přidruženým členem EPP v březnu 1997. Svaz byl založen v roce 1989 jako koalice 13 protikomunistických subjektů a sehrál v prvních letech obnovené bulharské demokracie podobnou roli jako české Občanské fórum. K moci se dostal poprvé v roce 1991, podruhé v roce 1997, mezitím se však během 90. let přetvořil v jednotnou politickou stranu. Před volbami v roce 2001 se zdálo, že SDS bude první bulharskou politickou stranou, která obhájí volební vítězství. Na poslední chvíli se však objevil na politické scéně Bulharska nový subjekt, Národní hnutí Simeona II. Strana v čele s bývalým carem získala populistickými

sliby polovinu mandátů v parlamentu, předstihla SDS (ta v koalici s DP a BZNS-NS získala 18,2% a 51 mandátů z 240) a odsunula jej do opozice. SDS reagoval změnou na předsednickém postu, do čela strany se dostala bývalá ministryně zahraničí Naděžda Michajlovová. Po kritice nového vedení stranu opustil bývalý předseda a premiér Ivan Kostov a založil stranu **Demokrati pro silné Bulharsko** (Demokrati za silna Balgarija – DSB). Ta by též mohla být potenciálním partnerem EPP, dosud se ale mezinárodně neangažuje. SDS se naproti tomu zapsal do dějin rozšiřování EPP výrazným písmem, jeho místopředsdkyně a ministryně zahraničí Michajlovová se v roce 1999 dokonce stala první místopředsdkyní EPP pocházející ze země mimo EU.

Oba koaliční partneři SDS ve vládě Ivana Kostova (1997–2001), **Demokratická strana** (*Demokratična partija* – DP) a **Bulharský zemědělský lidový svaz** (*Balgarski zemedelski naroden sajuz – naroden sajuz* – BZNS-NS), vytvořili před volbami v roce 1997 koalici pod názvem **Lidový svaz** (*Naroden sajuz* – NS). Pod touto značkou se v říjnu následujícího roku úspěšně ucházeli o stejné postavení v EPP jako SDS. Později byl statut přidružení přiznán oběma formacím odděleně. Obě strany je přitom možno označit za historické. DP vznikla už v roce 1896, BZNS o tři roky později a šlo o silné politické subjekty v meziválečném období i krátce po roce 1945. Obě byly obnoveny v roce 1989, kdy se staly spoluzakladatelkami Svazu demokratických sil. V roce 1994, když se SDS přetvářel v jednotnou stranu, oba subjekty vystoupily a následně vytvořily společnou alianci. Ve volbách 1997 i 2001 ovšem kandidovaly s SDS opět na společné kandidátce **Spojené demokratické síly** (*Obedineni demokratični silii* ODS).

Ve výčtu bulharských politických stran, které získaly významné partnerské vazby k nadnárodním stranám středopravé orientace nelze pominout *Sjednocený křesťanskodemokratický střed* (OHDS), který byl členem EDU, v bulharské politice však nikdy nedosáhl výraznějšího vlivu.

Albánie: znesváření partneři

V Albánii udržuje EPP formální styky se dvěma politickými stranami, které odvozují původ od hlavního reprezentanta nekomunistické části politického spektra – **Demokratické strany Albánie** (*Partia Demokratike të Shqipërisë* – PDSH). Tuto stranu založil v roce 1990 Sali Berisha. V druhých demokratických volbách v roce 1992 se jí podařilo získat moc a Berisha se stal dokonce

prezidentem. Vláda Demokratické strany (duben 1992 – březen 1997) ovšem skončila skandálem s tzv. pyramidovými hrami, který vyvolal mezi občany v roce 1997 revoltu a období několika týdnů anarchie. V následujících volbách se k moci vrátili postkomunističtí socialisté, kteří své postavení obhájili i v roce 2001. Berishovo vedení Demokratické strany se vyznačovalo, stejně jako jeho styl vládnutí, autoritativními prvky, což po odchodu do opozice přineslo jeden z důvodů k rozštěpení strany.

Do čela odštěpenců se postavil Genc Pollo. Ten byl do té doby místopředsdou strany a Berisha ho dokonce označoval za svého budoucího nástupce. Pollo utvořil nejprve Reformní hnutí uvnitř Demokratické strany a hájil opoziční politiku, která by více respektovala ústavní systém. Reagoval tak na Berishův bojkot parlamentu po prohraných volbách. V roce 2001 nakonec vznikla pod Pollovým vedením nová strana, přejmenovaná na **Novou demokratickou stranu** (*Partia Demokratike e Re* – PDR), která se dokázala etablovat jako třetí síla albánské stranické politiky. Od obou hlavních stran (demokratů a socialistů) ji však dělí velký odstup.

Koalice vedená Berishovou stranou získala ve volbách 2001 37,1% hlasů a 47 mandátů ze 140, Pollova strana potom 5,1% hlasů a 6 mandátů. Vztahy mezi oběma stranami jsou nadále napjaté, a to způsobem odpovídajícím „divoké“ povaze albánské vnitřní politiky.

Na mezinárodní scéně se Berishova Demokratická strana Albánie orientovala nejprve na EDU. V jejím rámci dosáhla již v říjnu 1992 postavení stálého pozorovatele a v březnu 1996 statut člena. Nová demokratická strana naproti tomu získala na kongresu v Estorillu v roce 2002 statut pozorovatele v EPP. Tentýž statut nyní náleží i Berishově Demokratické straně.

Srbsko a Černá Hora: národovci i reformátoři

Do Srbska se demokracie vrátila až v říjnu 2000. Stejně mladé jsou i kontakty srbských politických stran s evropskými stranickými subjekty.

Dlouho se zdálo, že partnerem EPP v Srbsku by se mohla stát Demokratická strana Zorana Djindiče. Jí blízké mládežnické organizace dokonce již zasedli ve společné studentské organizaci EPP a EDU, která nese název Evropských demokratických studentů. Demokratická strana však prodělala překvapivý obrát a přihlásila se ještě za života svého později zavražděného vůdce k Socialistické internacionále.

To otevřelo cestu k EPP **Demokratické straně Srbska** (*Demokratska Stranka Srbije – DSS*), kterou vede současný srbský premiér Vojislav Koštunica. Tato strana byla dlouho považována za více nacionalistickou než Djindičova Demokratická strana, ze které v roce 1992 vznikla a kterou její zakladatelé v čele s Koštunicou opustili právě pro příliš málo „národní“ postoj k albánské otázce v Kosovu pod heslem „nejdřív národ, pak demokracie“. DSS je dnes druhou nejsilnější stranou v srbském parlamentu po ultranacionalistických radikálech Vojislava Šešelje a tvoří nejsilnější složku srbské vládní koalice. V posledních parlamentních volbách získala 17,7% hlasů a 53 křesel z celkových 250. Západ k DSS přistupoval zpočátku opatrněji, přesto však získala statut pozorovatele v rámci EPP.

Druhou politickou silou se statutem pozorovatele v EPP ze Srbska je strana s neobvyklým názvem „**G 17 plus**“. Vznikla z iniciativy 17 reformních ekonomů mimo stranickou politiku, kteří v roce 1996 vytvořili program ekonomických reforem v Srbsku. „G 17 plus“ fungující nejprve jako sdružení se v prosinci 2002 přetvořila v liberálně-konzervativní stranu mladých reformátorů. Dnes zasedá v Koštunicově koaliční vládě spolu s DSS a monarchistickou aliancí Srbského hnutí obnovy a Národní strany. Hlavními postavami strany jsou někdejší vicepremiér první nekomunistické jugoslávské vlády Miroљub Labus či Mladan Dinkić, první nekomunistický guvernér centrální banky. „G 17 plus“ získalo v posledních srbských parlamentních volbách 11,5% hlasů a 34 křesel. Statut pozorovatele v EPP obdržela strana 6. května 2003 po jednohlasném rozhodnutí politického výboru EPP.

Statut pozorovatele náleží v Srbsku ještě malé **Křesťanskodemokratické straně Srbska** (*Demohrišćanska stranka Srbije – DHSS*), která však nehraje v srbské politice výraznější roli. Jejím vůdcem je Ivan Batič, někdejší ministr spravedlnosti v Djindičově vládě, který byl před založením strany pět let místopředsedou DSS. V posledních parlamentních volbách získala strana jen 1,1%, a to ještě pouze v rámci koalice Samostatné Srbsko.

V druhé části formálně společného státu, v Černé Hoře, EPP oficiální vztahy s žádnou politickou stranou zatím neudrží.

Chorvatsko: premiér v dresu EPP

V Chorvatsku se k EPP hlásí tři politické síly. Nejvlivnější je **Chorvatské demokratické společenství** (*Hrvatska demokratska zajednica – HDZ*), strana, kterou založil ještě

tajně 17. června 1989 Franjo Tuđman. Vedl ji až do svého skonu na přelomu let 1999 a 2000. HDZ se stalo hlavní politickou silou procesu vytváření samostatného chorvatského státu. Tento jeho cíl se mu podařilo přes vypuknutí války naplnit a navíc zůstalo po celou dobu budování nezávislého Chorvatska i hlavní vládní silou. Dějinný vývoj však na stranu zároveň vrhá stín válečných peripetií a spoluzodpovědnost za některé válečné události. Období jeho vlády lze přiblížit českému čtenáři asi nejlépe připodobněním k vládě Mečiarova HZDS na Slovensku, navíc za válečných podmínek. Po smrti prezidenta a předsedy HDZ Tuđmana se ve straně rozhořel spor nejen o následnictví, ale zejména o další politické směřování. Vítězem se stal vůdce umírněného, proevropského křídla Ivo Sanader, který se prosadil proti nacionalistickému, tzv. hercegovskému křídlu v čele s Ivičem Pašaličem. Sanader stranu změnil na moderní konzervativní křesťanskodemokratickou stranu západního střihu, což umožnilo HDZ návrat k moci. Po volební porážce z konce roku 1999 se tak HDZ vrátilo jako volební vítěz do čela vlády. V Saboru, který má 152 členů, obsadilo 66 poslaneckých míst a v koaliční vládě jej zastupuje 14 ministrů. V EPP dosáhlo HDZ nejvyššího možného statutu pro stranu z nečlenské země EU, postavení přidruženého člena.

K EPP náleží v Chorvatsku také strana, která si zaslouží označení historická, **Chorvatská rolnická strana** (*Hrvatska seljačka stranka – HSS*). Byla sice zaregistrována 15. prosince 1989, ale navazuje na Rolnickou stranu založenou už v roce 1904. Strana byla jednou z nejsilnějších chorvatských politických sil v habsburské monarchii i v jugoslávském království. V roce 1941 byla ustašovským režimem zakázána a obnovena mohla být právě až na sklonku roku 1989. Dlouholetým vůdcem chorvatských agrárníků je Zlatko Tomčić.

HSS stála v opozici k vládám HDZ v 90. letech. Do vlády se dostala až v rámci aliance šesti stran, které HDZ na čtyři roky v období 2000–2004 nahradily. Spolu s ní tehdy vládli postkomunisté ze Sociálnědemokratické strany tehdejšího premiéra Račana, dvě liberální strany (HSLŠ a LS), Chorvatská národní strana dnešního prezidenta Mesiče a regionalistický Istrijský demokratický svaz (IDS). V posledních parlamentních volbách kandidovala HSS samostatně a získal v Saboru 10 mandátů. Od září 2001 má v EPP statut pozorovatele.

Nejmladší historii z chorvatských partnerů EPP má **Demokratický střed** (*Demokratski centar – DC*). Strana vznikla 2. dubna 2000 odštěpením křídla Mate Graniče

od HDZ. Granič byl dlouholetým ministrem zahraničí ve vládách vedených HDZ, po smrti předsedy HDZ Tudjmana se ucházel za tuto stranu o prezidentskou funkci, v přímé volbě však skončil až třetí. Nízká podpora jeho kandidatury ze strany nacionalistického křídla HDZ i dalších členů vedení strany vedla potom k roztržce a následnému oddělení Graničova křídla. V mezidobí se ale charakter strany změnil. Dnes už více než 70 % jejích současných členů nemá minulost člena žádné politické strany, tedy ani HDZ. Předsedkyní strany se stala Vesna Škare-Ozbolt, která vystřídala Mate Graniče, jemuž zůstala funkce čestného předsedy. DC vytvořil v posledních parlamentních volbách volební koalici s Chorvatskou sociálně liberální stranou HSLS. Získal pouze jeden poslanecký mandát, HDZ ho však přesto vzal do vládní koalice. Předsedkyně strany se tak stala ministryní spravedlnosti. DC, který se považuje za křesťanskodemokratickou stranu vyznávající konzervativní hodnoty, získal v EPP statut pozorovatele.

Bosna a Hercegovina: válečníci v EPP

Evropští lidovci mají své partnery i v balkánské zemi, která byla ještě nedávno zkoušena válkou. Jejich jména přitom mohou znít trochu překvapivě. Každý ze tří válčících národů v Bosně a Hercegovině byl reprezentován jednou hlavní politickou silou. Tyto strany se proto ve válce výrazně angažovaly. Přes tuto „jestřábi“ minulost se dnes dvě z nich hlásí k EPP.

Méně to překvapí u nejsilnější strany bosenských (či spíše hercegovských, protože většina z nich žije v Hercegovině a nikoli v Bosně) Chorvatů. Jejich stranu, **Chorvatské demokratické společenství Bosny a Hercegoviny** (*Hrvatska Demokratska Zajednica Bosne i Hercegovine* – HDZ BiH) s chorvatskou jmenovkyní jen název. Bosensko-hercegovské HDZ se vždy hlásilo k politice, programu i k vedení HDZ v Chorvatsku. To ještě umocňuje fakt, že Chorvaté žijící v Bosně a Hercegovině (i jinde mimo Chorvatsko) mohou podle chorvatských zákonů volit v chorvatských prezidentských i parlamentních volbách. HDZ bylo v Bosně a Hercegovině ustaveno 18. srpna 1990 v Sarajevu. Politici HDZ pocházející z Bosny a Hercegoviny přitom tvořili vždy nejtvrďší jádro a nacionalistické křídlo i v chorvatském HDZ, za všechny jmenujme jen Iviče Pašaliče. HDZ BiH má navíc tradičně napjaté vztahy s mezinárodní správou Bosny a Hercegoviny. Několik jejích politiků už bylo správou vyloučeno z politického života a dokonce stíháno. Obojí souvisí se snahou HDZ BiH

vytvořit v Bosně tzv. třetí entitu, tedy rozdělit muslimsko-chorvatskou Federaci na chorvatskou a muslimskou část, které by byly rovnocenné v rámci Bosny a Hercegoviny s Republikou srbskou.

Bosensko-hercegovské HDZ si udrželo dodnes nejsilnější pozici mezi voliči své národnosti. Zatímco vůdčí strany Muslimů i Srbů čelí v rámci svých komunit rostoucí opozici jiných stran, zůstává HDZ v rámci chorvatské komunity politickým hegemonem. Některé části HDZ BiH se ovšem těžko vyrovnávají s umírněným kursem nového předsedy HDZ v Chorvatsku Ivo Sanadera. Část politiků HDZ BiH se proto dokonce angažovala v posledních volbách v Chorvatsku v dresu jiných stran než HDZ.

HDZ BiH je nyní druhou nejsilnější stranou v parlamentu muslimsko-chorvatské Federace a její člen Niko Lozancić vykonává funkci prezidenta Federace. Na úrovni celé Bosny a Hercegoviny patří HDZ funkce jednoho ze tří prezidentů, její kandidát Dragan Cović získal ve volbách v roce 2002 mezi Chorvaty už v prvním kole přes 61 % hlasů. (Pro srovnání srbský kandidát získal mezi Srby jen 35 % a muslimský mezi soukmenovci 37 % hlasů). Žádost o přijetí do EPP se statutem pozorovatele podalo HDZ v prosinci 2003. O osudu přihlášky však zatím EPP nerozhodla.

V rámci chorvatské komunity se k EPP v Bosně a Hercegovině hlásí ještě chorvatská **Strana blahobytu** (*Stranka Za boljitak* – RZB), která vznikla v roce 2001 jako regionální formace Západní Bosny. Je vedena svým zakladatelem, podnikatelem Mladenem Ivankovičem Lijanovičem. Ten před třemi lety skončil na druhém místě ve volbách chorvatského zástupce v předsednictvu Bosny a Hercegoviny, strana je zastoupena jedním poslancem v celostátním a dvěma ve federálním parlamentu. Za cíl si klade vstup do EPP, ale ještě o něj formálně nepožádala.

V rámci srbské komunity se k EPP hlásí **Strana demokratického pokroku Republiky srbské** (*Partija demokratskog progresu Republike Srpske* – PDP SR). Založil ji v roce 1999 profesor ekonomie Mladen Ivanič, který jí dodnes předsedá. Ivanič byl v roce 1997 ještě jako nestraník navržen na premiéra, ale nezískal díky obstrukcím nacionalistů dostatečnou podporu, a proto rezignoval. To ho přimělo založit si vlastní politickou stranu. V letech 2000 až 2002 se pak přece jen ujal funkce premiéra Republiky srbské a od roku 2002 je ministrem zahraničí Bosny a Hercegoviny. PDP se definuje jako strana středu a má po nacionalistech ze Srbské demokratické strany a sociálních demokratech pozici třetí nejsilnější frakce

v parlamentu Republiky srbské. Její kandidát na funkci prezidenta srbského dílčího státu v Bosně skončil na třetím místě. O statut pozorovatele v EPP požádala PDP stejně jako HDZ v roce 2003.

Strana demokratické akce (*Stranka Demokratske Akcije* – SDA) má mezi bosenskými Muslimy Bosňáky podobné postavení jako HDZ mezi bosenskými Chorvaty. Také ona má pověst nacionalistické, válečnické strany, její část je navíc svázána velmi silně s muslimskými duchovními a udržuje kontakty i s některými islámskými státy a organizacemi, které západní Evropa nepovažuje za příliš přátelské.

SDA byla založena v srpnu 1990 v Sarajevu, až do roku 2000 byla jednoznačně vůdčí politickou silou bosenských Muslimů a figurovala v čele všech vlád. Do opozice se dostala až v období let 2000–2002. Po skončení války se SDA začala přetvářet z formace bližší politickému hnutí ve standardní politickou stranu. Na svém třetím sjezdu v říjnu 2001 se definovala jako „lidová strana politického středu s cílem dosáhnout členství v EPP“. Opoziční období 2000–2002 bylo potom dobou hledání nové politické orientace, ve straně se výrazně prosadilo proevropské a sekulární křídlo. Po smrti zakladatele a vůdce strany Aliji Izetbegoviče v roce 2003 strana poměrně hladce našla nového předsedu, stal se jím jeden ze současných prezidentů Bosny a Hercegoviny Sulejman Tihič. SDA je nejsilnější stranou v obou komorách celostátního parlamentu i v parlamentu muslimsko-chorvatské Federace. V obou útvarech patří SDA i pozice premiéra (Adnan Terzić na úrovni celostátní a Ahmet Hadžipasić na úrovni muslimsko-chorvatské Federace). Díky volebnímu právu původních usedlíků má zastoupení i ve vládě Republiky srbské, kde je paradoxně čtvrtou nejsilnější parlamentní stranou. Žádost o statut pozorovatele v EPP podala v roce 2003, a to jako vůbec první muslimská strana.

Makedonie: kontakty omezeny na VMRO-DPMNE

V makedonské politice se strana s institucionálním vztahem k EPP dosud nevyskytuje. K rodině stran EPP má však nejbližší hlavní opoziční stranu. Tato konzervativní formace se vyznačuje názvem, jenž zní dlouze a složitě i v podobě zkratky. VMRO-DPMNE lze rozšifrovat jako **Vnitřní makedonská revoluční organizace – Demokratická strana makedonské národní jednoty** (*Vnatrešna Makedonska Revolucionerna Organizacija – Demokratska*

Partija za Nacionalno Edinstvo na Makedonija). Strana byla ještě jako VMRO založena už v roce 1893 a od té doby bojovala za makedonskou samostatnost, nejprve proti Osmanské říši a později proti královské Jugoslávii. V obou režimech byla VMRO zakázána. Obnovena byla v roce 1990 po demokratizaci jugoslávské Makedonie. Strana s novým přídomkem se vymezila jako národně-konzervativní, striktně antikomunistická a protržní. Ve všech těchto otázkách se zásadně odlišuje od svého hlavního rivala na makedonské politické scéně, postkomunistických sociálních demokratů. V letech 1994–1998 nebyla strana v parlamentu, protože bojkotovala podle ní zmanipulované parlamentní volby.

V letech 1998–2002 VMRO-DPMNE vládla nejprve s pravicovými partnery, po výbuchu albánského terorismu potom ve všenárodní koalici s postkomunisty. Člen VMRO-DPMNE Boris Trajkovski byl navíc občany zvolen prezidentem (zahynul však při leteckém neštěstí v únoru 2004). Ve volbách v roce 2002 opět zvítězila levice, konzervativci získali 28 mandátů ze 120 a odešli do opozice vůči vládě, kterou nazývají „guns and roses“, protože spojuje růže (symbol postkomunistů) a pistole (albánskou stranu vzešlou z paramilitárních albánských jednotek). Porážka VMRO-DPMNE vyvolala ve straně velké pnutí. Dlouholetého předsedu Ljubčo Georgievského nahradil v čele strany bývalý ministr financí Nikola Gruevski. Georgievski se s odchodem nesmířil a po porážce VMRO-DPMNE v prezidentských volbách v roce 2004 hrozí založením nové strany. Na mezinárodní scéně se VMRO-DPMNE účastnila činnosti EDU, v níž získala plnoprávné členství.

Stejný statut v EDU dosáhla i **Demokratická strana Albánců** (*Partia Demokratike Shqiptare* – PDSh), která byla spojencem VMRO-DPMNE mezi albánskými menšinovými voliči.

Turecko: „islámští demokraté“ do EPP

K pravicovému směru se donedávna v Turecku hlásily dvě relevantní politické strany. **Vlasteneckou stranu** (*Anavatan Partisi* – ANAP) založil bývalý prezident Turgut Özal. Jeho dlouholetý rival a také jeden z tureckých prezidentů Süleyman Demirel naopak stál u zrodu druhé pravicové formace, **Strany pravé cesty** (*Doğru Yol Partisi* – DYP). Obě pravicové síly se liší spíše než ideologií důrazem na osobnost svých lídrů.

Vlastenecká strana se stala už v roce 1985 plnoprávným členem konzervativní EDU. Do jejích řad ji následovala

také DYP, která získala v roce 1998 statut stálého pozorovatele. Ani jedné z tradičních pravicových stran se však v posledních parlamentních volbách nepodařilo překonat desetiprocentní klauzuli pro vstup do parlamentu, takže je jejich budoucnost nejistá.

Zmíněné parlamentní volby přesto přinesly vzestup strany, z které se překvapivě stává potenciální partner EPP. Je jí umírněná islamistická **Strana spravedlnosti a rozvoje** (Adalet ve Kalkınma Partisi – AKP), která vznikla v roce 2001 z umírněné části islamistického hnutí, jejíhož stranického reprezentanta v 90. letech dvakrát postihlo rozhodnutím ústavního soudu rozpuštění. V roce 1998 byla rozpuštěna Strana blahobytu (Refah partisi – RP) a později i její nástupkyně Strana ctnosti (Fazilet partisi – FP). Obě vedl Necmettin Erbakan, vůdce islamistů, který se v roce 1996 stal dokonce premiérem. Religiózní křídlo rozpuštěné strany v roce 2001 založilo Stranu štěstí (Saadet Partisi), která ale v posledních parlamentních volbách získala jen 2 % hlasů.

AKP sama disponuje s 367 křesly ústavní většinou v tureckém parlamentu, v němž je mimo ni zastoupena už jen jedna opoziční levicová strana. AKP se definuje jako konzervativní strana, odmítá ale pojmenování „islámští demokraté“, přestože svou podobnost se stranami EPP demonstruje právě tím, že vychází z islámu stejně jako křesťanští demokraté z křesťanství. Symbolem strany je rozsvícená žárovka. AKP silně podporuje vstup Turecka do EU, kterou odmítá vidět jako křesťanský klub. Tayyip Erdogan podal v únoru 2003 přihlášku své strany do EPP a její šance na přijetí se jeví jako poměrně vysoké. Pro přijetí se vyslovuje dokonce i německá CDU, která se ke vstupu Turecka do EU staví rezervovaně.

Moldávie: oranžoví antikomunisté

Jediným možným partnerem EPP v této bývalé sovětské republice je pokračovatelka někdejší Lidové fronty, **Křesťanskodemokratická lidová strana** (*Partidul popular crestin democrat* – PPCD).

V Moldávii mají komunisté v parlamentu nadpoloviční většinu, PPCD je jedinou skutečnou opozicí, protože třetí parlamentní subjekt, Braghišova aliance, má s Komunistickou stranou Moldávie v mnohém společné zájmy. Rozpor mezi PPCD a komunisty je umocněn i odlišnou jazykovou a geopolitickou identitou. PPCD vidí Moldávii jako historickou součást Rumunska a podporuje v dlouhodobém horizontu nějakou formu sjednocení obou zemí.

Naopak komunisté, podobně jako některé politické síly na Ukrajině, vidí partnera spíše v Moskvě, zdůrazňují historii Moldávie v rámci SSSR, podporují užívání ruštiny a speciální moldavskou identitu, která není součástí rumunské. PPCD je dlouhodobě pod tlakem komunisty ovládaného státního aparátu, který se projevuje například policejní šikanou stranických aktivistů nebo blokádou v médiích řízených vládou. PPCD se přesto snaží komunistické vládě odporovat. V prosinci si PPCD zvolila za svou novou stranickou barvu oranžovou. Chtěla tím navázat na úspěch „oranžových revolucí“ v sousedních státech, na vítězství Juščenkova hnutí na Ukrajině a „oranžové“ opozice v Rumunsku. V tomto snažení má podporu EPP i frakce EPP-ED. EPP udržuje s moldavskou PPCD kontakty, i když jí zatím neudělila statut pozorovatele.

Rusko: Putin jako partner EPP?

Evropští lidé si hledají partnery i v největší zemi světa, Ruské federaci. Jedním z nich je liberálně-konzervativní **Svaz pravých sil** (*Sojuz pravych sil* – SPS), který sdružuje ruské reformátory, po posledních volbách však nemá v Dumě ani jediného poslance. Předseda SPS Boris Němcov se přesto jako host zúčastnil posledního kongresu EPP. SPS je zároveň členem Mezinárodní demokratické unie (International democrat union – IDU), která hraje roli jakési konzervativní internacionály.

Překvapivě může znít to, že druhým hostem kongresu EPP byl Sergej Šojgu, předseda strany **Jednotné Rusko** (Jedinaja Rossija – ER), která jednoznačně podporuje všechny politické kroky prezidenta Putina. Jednotné Rusko získalo v Dumě při posledních volbách 222 z celkových 450 mandátů, ale podporují ho ještě i někteří nezařazení poslanci. Ve studentské organizaci EPP a EDU se dokonce diskutovalo o přijetí mládežnické organizace strany Jednotné Rusko za člena, studenti z řad Evropských demokratů tuto možnost ale zatím odmítli. V Parlamentním shromáždění Rady Evropy ovšem SDS i Jednotné Rusko k frakci EPP patří.

Za pozornost stojí, že na zmíněný kongres EPP byl pozván i předseda **Svazu křesťanských demokratů**, nepřímá vlivné politické síly současného Ruska, Vitalij Šelest.

Ukrajina: Ruch i Juščenko

Oficiálním partnerem EPP na Ukrajině je **Národní strana Ukrajiny** (*Ukrajinska Narodna Partija* – UNP), která

do roku 2003 nesla název Ukrajinské národní hnutí (Ukrajinskij Narodnyj Ruch – UNR) a byla známá jako Ruch. Toto uskupení vzniklo coby národní, jazykově ukrajinské a protikomunistické hnutí v roce 1989. S podporou v západní polovině Ukrajiny došlo v rámci hnutí v roce 1999 k rozkolu. Ruch se rozdělil na skupinu kolem bývalého ministra zahraničí Henadije Udovenka a skupinu okolo bývalého ministra životního prostředí Juri Kostenka. Z Kostenkovy skupiny (Ruch-K) vznikla v roce 2003 Národní strana, která v témže roce podala žádost o přijetí do EPP jako pozorovatel. Národní strana patří stejně jako Ruch-Udovenko do Juščenkova bloku Naše Ukrajina a v ukrajinském parlamentu má 22 poslanců.

Další institucionalizované vztahy EPP na Ukrajině nemá. Blízko k ní má ovšem nový ukrajinský prezident Juščenko a jeho blok Naše Ukrajina či spíše některé jeho složky, jak již bylo zmíněno. Juščenko byl také ještě jako opoziční lídr hostem posledního kongresu EPP. Do Juščenkova bloku potom patří ještě Křesťanskodemokratický svaz (Chrystyjansko-Demokrattychny Sojus – CHDS), který je členem Křesťanskodemokratické internacionály.

Bělorusko: odpůrci Lukašenka

V Bělorusku, kterému vládne diktátor Lukašenko spolupracuje s EPP **Strana běloruské národní fronty** (*Partija Belorusskogo Narodnogo Fronta* – BNF). Předseda této jazykově běloruské strany a hlavní odpůrce Lukašenkova režimu Vincuk Viačorka byl hostem posledního kongresu EPP. Strana je součástí Křesťanskodemokratické internacionály a její mládežnická organizace patří do struktur EPP.

Na kongresu EPP se Viačorka mohl potkat ještě s jedním zástupcem Běloruska, předsedou **Sjednocené občanské strany** (*Objedinjonnaja graždanskaja partija* – ODP) Anatolijem Lebedkem. ODP byla stálým pozorovatelem v EDU a požádala o statut pozorovatele i v EPP. Tato formace je

Předseda frakce EPP-ED Hans-Gert Poettering v rozhovoru s držitelkou Sacharovovy ceny, předsedkyní Běloruské asociace novinářů Žanou Litvinovovou

ovšem na rozdíl od Běloruské národní fronty stranou spíše ruský mluvících obyvatel země.

Ojediné kontakty dále na východ

EPP a strany v rámci frakce EPP-ED udržují kontakty ještě s několika stranami Gruzie, Ázerbájdžánu a Arménie. Jen podle seznamu hostů na posledním kongresu EPP či dle členství ve frakcích EPP a EDG v Parlamentním shromáždění Rady Evropy lze jmenovat Národnědemokratickou stranu Gruzie, Křesťanskodemokratický svaz Gruzie, blok Jednota z Arménie nebo strany Nový Ázerbájdžán a Ázerbájdžánská lidová fronta, které patří do frakce Skupina evropských demokratů.

Lze konstatovat, že strany existující v rámci frakce EPP-ED si vybudovaly ze všech dalších stranických subjektů v EU nejlepší kontakty se stranami v zemích na východ od hranic Unie. Členové EPP-ED mají kontakty ve všech zmíněných státech a nemusí se proto obávat žádného dalšího rozšíření EU. S každým novým členem Unie totiž přibudou i partnerské strany v těchto zemích, které většínou hrají v národní politice svého státu silnou roli.